
NIEUWSBRIEF UNIVERSITEITSGESCHIEDENIS

LETTRE D'INFORMATION SUR L'HISTOIRE DES UNIVERSITÉS

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Colofon

Redactie: Ad Tervoort en Marc Nelissen

Tekstverwerking: Els Scheers

Kopij richten aan de redactieadressen in Nederland of België.

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Redactieadres: Ad Tervoort, Vrije Universiteit, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam, tel: +31(0)20.444.56.43, fax: +31(0)20.444.56.55, e-mail: al.tervoort@dienst.vu.nl / al.tervoort@let.vu.nl; *Secretariaat Werkgroep:* Jan Brabers, Faculteit der Letteren KUN, Erasmusplein 1 (k 10.24), Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel +31 (0)24.361.10.67, e-mail: j.braber@let.kun.nl

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief*, korting op publicaties van de Werkgroep en voorrechten bij de overige activiteiten van de Werkgroep. Contributie binnenland: € 18,15; studenten € 9,07. Betalingen van Nederlandse leden dienen te geschieden op gironummer 6845444 ten name van de Stichting Batavia Academica. Betalingen vanuit het buitenland mogen geen kosten voor de Werkgroep met zich meebrengen. Bij buitenlandse betalingen moet het volgende nummer worden vermeld: IBAN: NL20PSTB0006845444.

Nederlandse leden die ook wensen te worden uitgenodigd voor de vergaderingen van het Belgische Studium generale, dienen dit kenbaar te maken aan het Belgische secretariaat.

Studium generale

Contactgroep Universiteitsgeschiedenis

Groupe de contact pour l'histoire des universités

Redactieadres / Rédaction:

Marc Nelissen, Universiteitsarchief K.U.Leuven, Mgr. Ladeuzeplein 21, B-3000 Leuven, tel: +32(0)16.32.46.32, fax: +32(0)16.32.47.09, e-mail: marc.nelissen@bib.kuleuven.ac.be

Secretariaat Contactgroep / Secrétariat du Groupe:

Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, Universiteit Gent, Blandijnberg 2, 9000 Gent, tel. +32 (0)9.264.41.00, fax +32 (0)9.264.41.75, e-mail: Anuschka.DeCoster@rug.ac.be

Het lidmaatschap geeft recht op de *Nieuwsbrief* en uitnodigingen voor de vergaderingen. Contributie: 11 €. Betalingen op rekeningnummer 001-2569819-74 van de Fortis Bank Belgium, ten name van Studium generale. Contactgroep Universiteitsgeschiedenis. Voor betalingen vanuit het buitenland (met SWIFT code GEBABEBB) bedraagt het lidmaatschap 22 € (wegens bankkosten).

Les membres recevront la *Lettre d'information* et seront invités aux réunions.

Cotisation 11 €, à virer au compte Fortis Bank Belgium 001-2569819-74 de Studium generale. Groupe de contact pour l'histoire des universités. Pour les paiements de l'extérieur (avec code SWIFT GEBABEBB) la cotisation s'élève à 22 € (à cause de frais bancaires).

ISSN 1383-794X

De *Nieuwsbrief* kan ook in elektronische vorm geraadpleegd worden via het World Wide Web: <http://www.kuleuven.ac.be/archief/ugindex.htm>

Woord vooraf / Avant-propos

B a M a B a M a B a M a B a M a B a M a B a M a B a M a

Er rommelt wat in onderwijsland. Nog niet zo lang geleden heeft Hilde de Ridder-Symoens in haar afscheidsrede als hoogleraar van de Vrije Universiteit van Amsterdam vanuit een historische invalshoek een kritische noot laten horen bij de wat al te gemakkelijke manier waarop men de terminologie en het curriculum van de Bachelor-Master als een historisch gegroeid iets pleegt voor te stellen¹. Terwijl we dit schrijven verschijnt er in de Vlaamse krant De Standaard een petitie, in de media aangekondigd als een 'opstand der academici'². Het initiatief hiertoe werd genomen door Geert Buelens (Universiteit Antwerpen), Geert Lernout (Universiteit Antwerpen) en Hilde Symoens (Universiteit Gent). De ondertekenaars vragen naar ordentelijk bestuur, vanwege de minister en vanwege de universitaire overheid. In hun dagelijkse praktijk stellen zij immers vast dat er nog steeds geen enkel defintief kader voorhanden is waarbinnen ze kunnen werken om de BaMa-hervorming op poten te zetten, terwijl daar toch voortdurend naar gevraagd wordt. Tegelijk stellen ze ook enkele fundamentele vragen over de opportuniteit van de hervorming zelf.

Op dezelfde pagina maakte De Standaard prompt plaats vrij voor een reactie van de terzake bevoegde Vlaamse minister van Onderwijs en Vorming, Marleen Vanderpoorten³. Door beide teksten af te drukken op 23 september 2002, uitgerekend de dag waarop de K.U.Leuven het academiejaar opende en door tegenover beide teksten een paginagrote advertentie van de nieuwe Associatie K.U.Leuven af te drukken, plaatste de krant bovendien het onderwijskundig debat ook in een typisch Vlaams levensbeschouwelijk perspectief⁴. Daardoor bewees ze,

¹ H. de Ridder-Symoens, *Nieuwe wijn in oude zakken, of toch niet? De Bolognaverklaring in historisch perspectief* (afspeidsrede van Hilde de Ridder-Symoens die in verkorte vorm aan de vrije Universiteit Amsterdam is uitgesproken op 27 september 2001), VU Boekhandel/Uitgeverij Amsterdam, ISBN 90-5383-810-4, 30 p. (niet in de handel; binnenkort wel te raadplegen via de FASTI-website, <http://www.flwi.rug.ac.be/fasti/>).

² *Van bachelors, masters en bezwaren*, De Standaard, 29ste jaargang, nr. 219, p. 1 en p. 8. Zie voor de tekst van de petitie en mogelijkheid tot aansluiten <http://pcger50.uia.ac.be/bologna/>

³ *Bologna is een mijlpaal*, ibidem. Zie voor een elektronische versie www.ond.vlaanderen.be/hoger_onderwijs/structuurdecreet.htm

⁴ In het Structuurdecreet werd voor universiteiten en hogescholen de mogelijkheid gecreeerd om zich te verenigen in associaties, wat onder meer aan hogescholen zou toelaten om ook master-opleidingen aan te bieden. De K.U.Leuven nam daarbij met succes het voortouw. Voornamelijk werden de deelnemers aan deze associatie gerecrueteerd binnen de vroegere levensbeschouwelijke krijtlijnen (<http://associatie.kuleuven.be/>).

wellicht ongewild, dat een van de verzuchtingen van de auteurs van de petitie juist is: de discussie over de Bolognaverklaring haalt enkel de media wanneer er een verband kan gelegd worden met het oude zuildenkens of de taalregeling. Het bredere (volgende de opstellers van de petitie op maatschappelijk vlak te voeren) debat over de wenselijkheid en de finaliteit van deze onderwijshervorming blijkt daarentegen niet gevoerd te worden.

Ook in Nederland is er in de geschreven pers uitgebreid aandacht besteed aan de introduction van de Ba-Ma (met complete aparte bijlagen van onder andere NRC Handelsblad). Tijdens de onderwijsdag 2001 aan de Vrije Universiteit heeft Willem Frijhoff nog een kritische beschouwing gewijd aan de Bologna-verklaring.

De hele discussie over de opportuniteit van het uitvoeren van het Bologna-accord en van de manier waarop dit gebeurt in Vlaanderen en Nederland lijkt de redactie van de Nieuwsbrief een interessant thema. Zonder twijfel zijn er leden van Studium generale en van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis die hierover vanuit hun eigen dagelijkse ervaring een mening kwijt willen. De Nieuwsbrief biedt hen graag dat forum: in het tweede nummer van 2002, te verschijnen in december, zal er plaats worden ingeruimd voor eventuele bijdragen hierover. Leden, klim in uw pen!

(Ad Tervoort-Marc Nelissen)

Verenigingsnieuws / Communications des associations

*Twaalfde vergadering van STUDIUM GENERALE
zaterdag 16 november 2002, Koninklijke Bibliotheek te Brussel*

Agenda

Huishoudelijke vergadering

Varia

Lezingen

Diederik Lanoye (K.U.Leuven), *Het universiteitsbeleid van de overheid in de Nederlanden tijdens de zestiende eeuw*

Kenneth Bertrams (ULB), *Relaties tussen universiteiten en ondernemingen in België (1880-1970). Een voorlopig overzicht*

Lieselotte Hamers (RUG), *Profiel van de Leuvense professoren in de vijftiende en eerste helft zestiende eeuw*

De vergadering zal plaatsvinden van 10.00 tot 13.00 u. Plaats van bijeenkomst is de Raadszaal in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.

Voor wie wil, plannen we na de vergadering zoals gewoonlijk een maaltijd in een nabijgelegen restaurant. De deelnemers worden wel verzocht die zelf te betalen. Om tijdig ons eigen hoekje te kunnen reserveren in het restaurant, vragen we u vóór 9 november 2002 in te schrijven bij Anuschka De Coster, Vakgroep Nieuwe Geschiedenis, Blandijnberg 2, B-9000 Gent. U kunt telefoneren +32-(0)9/2644100, faxen +32-(0)9/2644175 of antwoorden via e-mail Anuschka.DeCoster@rug.ac.be

*Elfde vergadering van STUDIUM GENERALE
UFSIA, 19 april 2002
Samenvatting van de lezingen*

Pierre Delsaerdt (UFSIA), *Professorenbibliotheken aan de oude Leuvense universiteit*

(Pierre Delsaerdt presenteerde enkele resultaten van zijn onderzoek zoals gepubliceerd in *Suam Quisque Bibliothecam. Boekhandel en particulier boekenbezit aan de oude Leuvense universiteit*, Leuven, 2001 – vroeger al aangekondigd in de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 7.2, 2001, p. 45-46).

Matthijs van Otegem (UU/KB-Den Haag), *Descartes als regisseur van zijn eigen receptie (1637-1650)*

(Matthijs van Otegem stelde zijn onderzoek reeds voor in de *Nieuwsbrief Universiteitsgeschiedenis*, 7.2, 2001, p. 33-37)

René Plisnier (UMH), *La bibliothèque de l'Université de Mons-Hainaut et ses collections de l'origine à nos jours*

Les origines de la Bibliothèque de l'Université de Mons-Hainaut remontent à la loi du 3 brumaire an IV (25 octobre 1795) qui institue dans chaque département une école centrale. L'article 4 de cette loi prévoyait qu'une bibliothèque serait adjointe à chaque école. A Mons, comme ailleurs, le fonds sera alimenté principalement par les livres confisqués dans les bibliothèques des institutions religieuses et laïques d'ancien régime.

La bibliothèque est fondée par arrêté départemental du 13 avril 1797 (l'école est inaugurée le 19 avril 1798). Les livres arrivent à partir de juin 1797. Au total, plus de 30.000 volumes viendront à Mons. Pourtant le bibliothécaire Philibert Delmotte ne peut cacher sa déception. Les livres provenant des abbayes et des monastères sont généralement de peu d'utilité dans la perspective d'une bibliothèque à l'usage de l'Ecole centrale. Delmotte demandera à l'administration d'intervenir auprès du ministre de l'Intérieur afin que la bibliothèque de Mons puisse bénéficier de l'envoi de livres nécessaires aux professeurs. Ceux-ci attendent les travaux de Fourcroy, Chaptal, Lavoisier, le dictionnaire de chimie de Macquer, le traité de physique expérimentale de Nollet. Le professeur de législation réclame des codes et des ouvrages de jurisprudence.

Un arrêté du préfet du 22 avril 1802 ouvre la bibliothèque au public à partir du 6 mai- et donc plus seulement aux élèves et professeurs de l'Ecole centrale. Mais la loi du 11 floréal an X (1er mai 1802) met fin à l'expérience des écoles centrales qui sont remplacées par des lycées à raison d'un par arrondissement du tribunal d'appel.

Les bibliothèques des écoles centrales sont, par décret du 28 janvier 1803, mises à la charge des municipalités où elles sont installées. Pour des raisons financières, les autorités Montoises mettent peu d'empressement à recevoir un tel héritage. Il faudra les efforts conjugués de Delmotte et du préfet Garnier pour qu'enfin le conseil municipal reprenne la bibliothèque et confirme le bibliothécaire dans ses fonctions (3 mai 1804). La bibliothèque restera propriété de la Ville jusqu'à son transfert à l'Etat, au profit du Centre universitaire de Mons (convention du 9 novembre 1966 entre le ministre de l'Education nationale et le bourgmestre de Mons).

En 1824, Philibert Delmotte meurt et c'est son fils Henri-Florent qui lui succède. A la mort de ce dernier (en 1836), le catalogue comptait 3.700 titres, soit 12.000 volumes. A cela s'ajoutait 310 manuscrits et 70 incunables dont deux xylographes. Dans les premières années qui suivent l'indépendance, le fonds est encore marqué par ses origines. La part réservée à la théologie demeure fort importante et représente 1/3 de l'ensemble. Le reste des collections paraît vieilli et un lecteur critique parle de ces ouvrages 'qui ne figurent plus là que comme pièces justificatives de l'histoire des progrès de l'esprit humain (1836)'.

Au cours de son histoire, la bibliothèque s'est enrichie par des achats, mais aussi par des dons. Parmi ceux-ci, citons ceux du pédagogue Germain Raingo qui offre un exemplaire de ses œuvres et de l'imprimeur Manceaux qui dépose à la bibliothèque les livres sortis de ses presses. Le chanoine Maigret, ancien religieux de Bonne-Espérance, cédera en 1840-1841, plusieurs manuscrits parmi lesquels *L'Histoire des Juifs* par Flavius Josèphe. Le don le plus important reçu au cours du XIXe siècle est certainement la bibliothèque du naturaliste Pierre-Auguste-Joseph Drapiez (1788-1856). Pour le XXe siècle il faut citer le chanoine Edmond Puissant et le banquier Georges Gossuin.

Pour de plus amples informations, voir: Marie-Thérèse ISAAC (sous la dir. de), *La bibliothèque de l'Université de Mons-Hainaut 1797-1997* (Mons, Université de Mons-Hainaut, 1997) et plus particulièrement les contributions suivantes: Marie-Thérèse ISAAC et Claude SORGELOOS, *Les origines de la bibliothèque 1797-1802*, pp. 17-25 et René PLISNIER, *La bibliothèque communale. De l'Ecole centrale à l'Université (1802-1996)*, pp. 26-35.

(René Plisnier)

STICHTING BATAVIA ACADEMICA

Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Bestuursvergadering te Nijmegen, woensdag 3 april 2002, 11.30-14.30 uur.

Aanwezig: J.A.H.G.M. Bots (voorzitter), J.B.A.M. Brabers (secretaris), P.J. Knegtmans, H. de Ridder-Symoens (vice-voorzitter), A.L. Tervoort.

Afwezig (met bericht van verhindering): W.Th.M. Frijhoff (penningmeester), F.R.H. Smit.

Besluitenlijst***Notulen bestuursvergadering, d.d. 26 oktober 2001***

De notulen worden ongewijzigd goedgekeurd.

Financieel overzicht over het boekjaar 2001

Het financieel overzicht geeft bij eerste beschouwing reden tot tevredenheid. Tijdens een volgende vergadering, in aanwezigheid van de penningmeester, zal het overzicht nogmaals aan de orde worden gesteld.

Voorstel elektronische versie Nieuwsbrief

In aansluiting op de korte discussie via e-mail eerder dit jaar acht het bestuur de totstandkoming van een eigen website voor de Werkgroep niet zinvol. Over de omvang van de kosten is nog niets bekend, terwijl het bestuur grote vraagtekens plaatst bij de eventuele baten. Hoe dan ook, een elektronische versie van de Nieuwsbrief mag nooit de ouderwetse papieren versie vervangen. Handhaving van de bestaande toestand lijkt het beste, te meer daar de verschenen nummers van de Nieuwsbrief reeds te raadplegen zijn op de website van de K.U.Leuven. **De Ridder-Symoens** zal een en ander bespreken met Marc Nelissen.

Voorstel studiedag Universiteit in Oorlogstijd

In oktober zal een studie verschijnen van Gjal't Zondergeld over de geschiedenis van de VU gedurende de bezettingsjaren 1940-1945. Tervoort stelt voor om naar aanleiding daarvan in associatie met de VU een studiedag te beleggen over De Nederlandse Universiteit in Oorlogstijd. Een soortgelijke studiedag is reeds in 1998 gehouden ter gelegenheid van de verschijning van Knegtmans' monografie over de Universiteit van Amsterdam in de jaren 1935 - 1950. Mede daarom lijkt het zinvol om dit keer te variëren door een beperking te zoeken in een nog te kiezen thema, waarbij het bestuur een voorkeur heeft voor 'de reacties van de universitaire besturen op de regelgeving van de bezetter en van het ministerie van OK&W', maar er zijn ook andere thema's denkbaar. Gedacht wordt aan drie tot vier sprekers, onder wie in ieder geval Zondergeld zelf (voorts ware te denken aan historiografen van andere

universiteiten als Knegtmans, Brabers, Van Berkel, Otterspeer), gevolgd door debat. Idealiter treedt tevens een spreker op die algemene conclusies trekt, dat wil zeggen niet betreffende een specifieke instelling, maar voor de gehele Nederlandse academie. De vraag is echter of zo'n spreker kan worden aangetrokken. **Tervoort** neemt de organisatie van de studiedag op zich en zal de overige bestuursleden via e-mail op de hoogte houden van de vorderingen die hij maakt. De leden van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis zullen te zijner tijd voor de studiedag worden uitgenodigd.

Boekproject geschiedenis Nederlandse universiteit

- De Ridder-Symoens heeft laten weten wegens tijdgebrek niet als auteur van het hoofdstuk 'Onderwijs en Onderzoek' te kunnen optreden. Tezelfdertijd heeft W. Otterspeer aan Frijhoff zijn belangstelling kenbaar gemaakt om een bijdrage aan het boek te leveren over 'de geschiedenis van de wetenschappen aan de universiteit, of iets daar nauw aan verwant' (citaat uit een e-mail van Frijhoff, d.d. 29 oktober 2001). Medewerking van Otterspeer wordt sowieso op prijs gesteld, maar het zou ideaal zijn indien hij het oorspronkelijk voor De Ridder-Symoens geplande hoofdstuk voor zijn rekening wil nemen. Besloten wordt om Otterspeer voor de volgende vergadering uit te nodigen. **Frijhoff** zou een en ander aan Otterspeer kunnen overbrengen.
- Om pragmatische redenen stelt Bots voor om de hoofdstukken zoveel mogelijk volgens hetzelfde patroon te schrijven en wel aan de hand van ijkpunten. Die gedachte wordt door de overigen welwillend aanvaard. Na enige discussie worden als ijkpunten genoemd: 1600 – 1650 – 1750 – 1850 – 1950 – 2000. Het (openings)hoofdstuk 'Concept en Veld' van Frijhoff leent zich minder voor zo'n aanpak, maar dat wordt niet als bezwaarlijk gezien.
- De voorzitten voor de diverse hoofdstukken. Frijhoffs voorzet wordt “ambitieuze” en “veelbelovende” genoemd. Voor het overige wordt deze voorzet, in afwezigheid van de auteur, onbesproken gelaten. Knegtmans voegt aan de onderwerpen in zijn hoofdstuk 'Organisatie en Bestuur' toe: de financiering van het hoger onderwijs en het overig personeel, dat wil zeggen het administratief en technisch personeel. Bots ('Hoogleraren') zal ook enige aandacht schenken aan lectoren en overige docenten. Het onderwerp studentencultuur uit de voorzet van Tervoort ('Studenten') wordt overgeheveld naar het hoofdstuk 'Academisch leven' van Brabers, omdat het daar beter past. Voorts wordt gediscussieerd over de vraag naar de plaats van de hogescholen en de illustere scholen, over het probleem hoe het niveau van het onderwijs in te schatten en over de ontwikkelingen in doelgroepen (lezerspubliek) van wetenschappelijke publicaties.
- Tot slot wordt nogmaals bevestigd dat de bestuursleden weliswaar voorzitten voor de hoofdstukken hebben gemaakt, maar dat daarmee nog niet vaststaat dat zij ook daadwerkelijk de auteurs zullen zijn. Anderzijds dringt de tijd; de verschijning van het boek is immers voor oktober 2003 voorzien.

Bibliografie

De Ridder-Symoens meldt dat de eerder ter sprake gekomen bibliografie van de Nederlandse en Belgische universiteitsgeschiedenis (vanaf 1970) aan het eind van dit jaar gereed zal zijn. Alle leden zullen die bibliografie in boekvorm verkrijgen, terwijl ook een elektronische versie op het world wide web verschijnt, waarbij men onder meer op trefwoord kan zoeken. De Ridder-Symoens verzoekt om medewerking van de historiografen van de diverse Nederlandse universiteiten – voor zover aanwezig zeggen zij die medewerking toe.

Volgende vergadering

Aangezien mag worden gehoopt dat Otterspeer (Leiden) bij de volgende vergadering aanwezig zal zijn, dringt zich wederom de vraag op of dan ook niet de laatste resterende klassieke universiteit, Utrecht, bij onze besprekingen zou moeten zijn vertegenwoordigd. Degene die daarvoor in de eerste plaats in aanmerking komt, is L.Dorsman. In zijn hoedanigheid van voorzitter zal **Bots** Dorsman voor de volgende keer uitnodigen. Plaats, datum en tijdstip moeten nog worden vastgesteld. De secretaris zal daarover een e-mail verzenden.

Studiedag 'Universiteit in Oorlogstijd' 31 oktober 2002 VU

Op 31 oktober 2002 zal er aan de Vrije Universiteit een studiedag worden georganiseerd door de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis in samenwerking met de Historische Commissie VU 125. Aanleiding is het verschijnen van het boek van dr. G.R. Zondergeld, *Geen duimbreed?! De Vrije Universiteit tijdens de Duitse bezetting* bij Uitgeverij Meinema te Zoetermeer. De middag zal zich bewegen rond het thema: 'de reacties van de universitaire autoriteiten op de regelgeving van de bezetter en van het Ministerie van OK&W'.

De studiedag vindt plaats in de Agorazaal 1 in het hoofdgebouw van de Vrije Universiteit aan De Boelelaan 1105 in Amsterdam. Aanvang om 13.00 uur tot ca. 18.00.

Sprekers zijn:

Dr. G.R. Zondergeld (VU), *Een calvinistische universiteit in de storm*.

Dr. J.B.A.M. Brabers (KUN), *"Zijn of niet zijn" Bestuursbeleid van de Rooms Katholieke Universiteit Nijmegen jegens de bezetter, 1940-1944*.

Dr. P.J. Knegtmans (UvA), wordt nader bekendgemaakt
Prof. dr. K. van Berkel (RUG), wordt nader bekendgemaakt
Prof. dr. D.F.J. Bosscher (RUG) zal als voorzitter en discussieleider optreden.

De studiedag is gratis voor de leden van de Werkgroep Universiteitsgeschiedenis en Studium generale. Het aantal plaatsen is echter beperkt. Belangstellenden kunnen zich - bij voorkeur per e-mail - opgeven bij:

Dr. A.L. Tervoort, Vrije Universiteit Amsterdam, Dienst Communicatie, Historische Commissie, De Boelelaan 1091, 1081 HV Amsterdam, Telefoon +31(0)20.444.56.43 (Ma-Wo), Telefax +31(0)20.444.56.55, E-mail: al.tervoort@dienst.vu.nl

Mededelingen / Communications

Nieuw e-journal History of Intellectual Culture

History of Intellectual Culture (ISSN 1492-7810) is now officially on-line. It is a new academic peer-reviewed e-journal that provides a forum for publication and discussion of original research on the socio-historical contexts of ideas and ideologies and their relationships to community and state formation, physical environments, human and institutional agency, personal and collective identity, and lived experience. The journal highlights the viability and vibrancy of intellectual history as a scholarly field, presents new perspectives for research and analysis, and welcomes critical discussion among scholars and students across disciplines.

Papers on the history of higher education are of particular relevance to the journal. We also encourage the submission of student papers based on original primary research.

HIC is published by the University of Calgary Press (Alberta, Canada). The website is: <http://www.ucalgary.ca/hic/>

(overgenomen uit STUDIUM)

Prijs voor de geschiedenis van de geneeskunde, de farmacie en de diergeneeskunde van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België

Driejaarlijkse prijs voor een belangrijke bijdrage tot de studie van de geschiedenis van de geneeskunde, de farmacie en de diergeneeskunde in de Nederlanden. Prijsbedrag: 2.000 euro. Uiterste datum voor indiening: 31 oktober 2002.

De Academie wenst met dit initiatief de interesse voor het historisch onderzoek op dit gebied te wekken bij wetenschappers uit zoveel mogelijk disciplines, ook buiten de strikt medische wereld. De inbreng van historici, filologen, filosofen en archeologen is van doorslaggevend belang voor een correct inzicht in de geschiedenis van geneeskunde, farmacie en diergeneeskunde. De Academie wenst in het bijzonder jonge onderzoekers aan het begin van hun loopbaan aan te sporen oog te hebben voor de mogelijkheden van onderzoek over deze onderwerpen. Daarom zou de Academie de indiening van licentieverhandelingen, doctoraalscripties en proefschriften voor deze prijs ten zeerste begroeten.

De onderwerpen die voor onderzoek in aanmerking komen lopen zeer sterk uiteen: niet alleen de geschiedenis van het hospitaalwezen of van medische, farmaceutische of veterinaire faculteiten, of biografieën, maar ook de editie van

Middel nederlandse medische traktaten, onderzoek naar de evolutie van de vaktaal van apothekers en artsen, onderzoek in verband met geneeskundestudenten uit (een regio van) de Nederlanden aan buitenlandse universiteiten in Middeleeuwen of Moderne tijd, de rol van buitenlandse hoogleraren in de drie disciplines aan Belgische universiteiten in de negentiende eeuw, de invloed van de Arabische geneeskunde aan universiteiten in de Nederlanden in vijftiende en zestiende eeuw, de relatie tussen religie en geneeskunde, de sociaal-economische positie van apothekers in de steden van het Ancien Régime, het geneesmiddel als economisch product in een bepaald tijdvak, de invloed van de Franse Revolutie op de juridische positie van medische beroepsgroepen, medisch-filosofische theorieën in de zeventiende eeuw, de rol van medici aan het vorstelijk hof, artsen en dierenartsen in het leger, enz. Het gebied van de historische Lage Landen geldt als geografische omschrijving. Het onderzoek mag betrekking hebben op alle periodes van de geschiedenis, met inbegrip van het recente verleden.

Kandidaatstelling gebeurt door indiening op het secretariaat van de Academie vóór het verstrijken van de uiterste datum voor indiening van de volgende drie documenten in vijf exemplaren:

1. een wetenschappelijke verhandeling;
2. een samenvatting van drie tot vijf pagina's van de verhandeling;
3. een curriculum vitae van de auteur(s).

De wetenschappelijke verhandeling moet geschreven zijn door één of twee auteurs. De auteur(s) mag (mogen) geen lid van de Academie zijn. De verhandeling mag geschreven zijn om een academische titel (doctoraal, licentie, master, doctoraat) te behalen. Zij mag echter niet eerder beloond zijn met een gelijkwaardige of hogere prijs. De verhandeling moet geschreven zijn in het Nederlands, Frans, Duits of Engels. De ingediende documenten worden niet teruggezonden aan de kandidaten.

De Academie kent de prijs toe na beoordeling van de kandidaturen door een jury, samengesteld uit academiëleden en externe specialisten. De prijs mag worden toegekend aan ten hoogste twee ex aequo gerangschikte kandidaturen. Eervolle vermeldingen kunnen worden verleend. Wanneer geen enkele kandidatuur voldoet, wordt de prijs niet toegekend. De Academie beslist over de publicatie van de bekroonde verhandeling(en) in de Historische Reeks van de Academie.

Inlichtingen en indiening van kandidaturen: Vaste commissie voor de geschiedenis van de geneeskundige wetenschappen, Koninklijke Academie voor Geneeskunde van België, Hertogsstraat 1, B-1000 Brussel, België, Tel. +32-2-550-2304, Fax +32-2-550-2305, e-mail: herwig.deumens@wvc.vlaanderen.be, academieneeskunde@vlaanderen.be

Onderzoeksprojecten / Projets de recherches

Liebeth de Wreede

Willebrord Snellius (1581-1626), humanist-mathematicus

Voor zover Willebrord Snellius nu nog bekend is, is dat als uitvinder van de naar hem genoemde brekingswet. Deze beschrijft hoe een lichtstraal zich gedraagt die een grens tussen twee media overgaat. Deze wet heeft hij echter niet gepubliceerd. Dat deed Descartes later, die hem onafhankelijk ontdekt had. Als we willen weten wat de betekenis van Snellius voor zijn tijdgenoten was, is die wet dan ook van weinig belang. In mijn proefschrift laat ik Snellius binnen de cultuur van zijn tijd zien: Snellius de humanist-mathematicus, een stijlvernieuwer binnen de wiskunde.

Willebrord Snellius werd in 1581 geboren als zoon van Rudolf Snellius (1546-1613), hoogleraar wiskunde aan de Leidse universiteit. Zijn eerste onderricht kreeg Willebrord van zijn vader, die ook een school aan huis had. Tussen 1600 en 1603 maakte hij verschillende reizen naar het buitenland. Hij liep onder andere tijd stage als observatieassistent van Tycho Brahe, die toen als astronoom in Bohemen werkzaam was. Daarna hielp hij zijn vader bij diens onderwijs. In 1613, vlak voor de dood van Rudolf, volgde Willebrord hem op als hoogleraar wiskunde. Deze positie hield hij tot zijn dood in 1626. Hij publiceerde veel: niet alleen liet hij eigen boeken - allemaal in het Latijn - verschijnen, maar hij vertaalde ook Nederlands werk in het Latijn en gaf werk van anderen uit, waarvan een deel met commentaar. Bovendien liet hij een meetkundeboek in het Nederlands vertalen. Zijn publicaties bestrijken het hele terrein van wat toen *mathematica*, wiskunde, was: zowel de *mathematica pura* (de abstracte wetenschap van getal en grootheid, onderverdeeld in meetkunde en arithmetica) als *mathematica mixta* (vakken waarin objecten uit de werkelijkheid geteld of gemeten werden, zoals astronomie, landmeetkunde en navigatie). In zijn eigen tijd was hij een bekend en gewaardeerd geleerde. Wiskundigen uit binnen- en buitenland reageerden op zijn werk. Kepler duidde hem zelfs aan als 'sieraad van de meetkundigen van onze eeuw'. In de Republiek was hij ook buiten de universiteit actief; hij gaf bijvoorbeeld advies aan Prins Maurits.

Wat dreef Snellius bij de productie van zijn omvangrijke oeuvre? De context van de Leidse universiteit kan daar licht op werpen. Het lijkt erop dat een belangrijke reden voor Snellius om zoveel en zo divers te publiceren was dat hij een hoogleraarspost in de wacht wilde slepen en daartoe eerst aan de machthebbers van de Leidse universiteit moest laten zien wat hij waard was. Toen hij eenmaal hoogleraar was, kon hij die positie met behulp van zijn boeken consolideren en verbeteren. Dat was nodig omdat wiskunde weinig aanzien genoot, omdat het slechts een vak in de artesfaculteit was en alleen een rol in het propedeutisch onderwijs speelde. Het niet al te hoge

salaris van vader en zoon reflecteert deze status. Rudolf Snellius had ook tot twee keer toe geprobeerd zijn zoon rechten te laten studeren, wat suggereert dat hij een carrière buiten de universiteit voor hem wenste, of op zijn minst een hoogleraarschap bij rechten, één van de hogere faculteiten. Willebord liet het echter beide keren afweten, omdat de wiskunde hem blijkbaar meer trok. Hij leek ook wel voorbestemd voor het hoogleraarschap: op zijn negentiende gaf hij al colleges en daarna hielp hij zijn vader. De weg daarheen was echter lang, zoals zijn vader uit eigen ervaring wist. Hij had al drieëntwintig jaar onderwijs aan studenten gegeven voor hij eindelijk tot gewoon hoogleraar werd benoemd. Zelf moet Willebrord Snellius ook in de periode tussen 1603 en 1613 gemerkt hebben hoe moeilijk het was een aanstelling te krijgen. Van de universiteit kreeg hij als enige beloningen voor zijn inspanningen af en toe wat geld en de vrijblijvende belofte hem 'te houden voor gerecommendeert' als zijn vader eens opgevolgd zou moeten worden. Zeker toen Snellius in 1608 gehuwd was en een steeds groter gezin kreeg, moet zijn behoefte aan meer financiële zekerheid en maatschappelijke status groot zijn geweest.¹

Willebrord pakte zijn werk anders aan dan zijn vader. Die had in zijn publicaties het hele gebied van de propedeutische wetenschappen bestreken (wiskunde, dialectica, retorica, physica, ethica en 'psychologie'). Het waren voornamelijk commentaren en collegedictaten, waarin het gedachtegoed van anderen toegankelijk werd gemaakt. Zeker zijn wiskundige werk was van weinig diepgang. Willebrord concentreerde zich in tegenstelling tot Rudolf op één vakgebied, dat van de *mathematica*, en wist werken met meer eigen ideeën en nieuwe resultaten voort te brengen. De vergelijking met zijn vader maakt duidelijk dat het niet voor zich sprak dat een hoogleraar wiskunde dat deed, en dat Snellius dan ook een bewuste keuze voor zijn type werk maakte, die uitleg behoeft.

Nu waren universiteiten in deze periode in de eerste plaats onderwijsinstellingen. Het zou daarom anachronistisch kunnen lijken de rol van onderzoek te zeer te benadrukken. De Leidse universiteit bevond zich echter in een uitzonderlijke situatie. Ze was pas in 1575 opgericht, maar genoot in Snellius' tijd overal in Europa al groot aanzien. Er vond onderzoek van hoog niveau plaats en daarom was het zinvol voor een hoogleraar in spe daarbij aan te haken.

Dat Snellius echt kon en moest kiezen wat voor soort wiskunde hij zou gaan bedrijven, blijkt ook als we kijken naar de beroepsgroep waarbinnen hij viel, die van de wiskundigen. Die was namelijk zeer heterogeen en omvatte ingenieurs die fortificaties moesten aanleggen, kooplieden die handelsrekenen in de praktijk brachten, hun leermeesters, ontwikkelde burgers die naast hun werk liefhebberden in de wiskunde, hoogleraren die propedeutisch onderwijs gaven, astronomen die de stand van de zon en de planeten berekenden en vele anderen. De wiskundige bestond

---

¹ De overeenkomst tussen Snellius' situatie en die van vele moderne pas-gepromoveerden kan als ironie van de geschiedenis aangeduid worden.

niet, *de* hoogleraar wiskunde ook niet en er waren nauwelijks standaarden of idealen van wiskundig onderzoek die een hoogleraar die meer wilde dan elementaire wiskunde onderwijzen tot houvast konden zijn.

Snellius' werk kenmerkt zich niet alleen door een zekere wiskundige diepgang, maar ook door zijn aansluiting bij de humanistische geleerdheid van de Leidse universiteit. Kort samengevat is dat een vorm van geleerdheid die sterk op de klassieke oudheid gericht was. De humanisten lazen de antieke auteurs zorgvuldig, omdat hun wijsheid ook voor later tijden nog van belang, zelfs in veel opzichten onovertroffen was. Dit leidde tot werken waarin de geleerden uit Snellius' tijd in doorgaans literair Latijn hun eigen gedachten verwoordden, in een mengvorm van klassieke citaten, oude theoretische kaders en eigen toevoegingen. Snellius zelf beschouwde zich als: 'Eén van degenen die geleid worden door bewondering voor de vondsten van de klassieke schrijvers en ook genoeg scheppen in het onderzoek van nieuwe dingen.'

De belangrijkste Leidse vertegenwoordiger van deze stroming was J. J. Scaliger, die vrijgesteld was van het geven van colleges, maar wel aan een aantal studenten privatisima gaf. Snellius lijkt één van hen geweest te zijn. Dit is opmerkelijk gezien Scaligers bezwaren tegen de filosoof Ramus en daarmee tegen Rudolf Snellius. Petrus Ramus was een zestiende-eeuwse Franse filosoof, die zowel tijdens zijn leven als na zijn martelaarsdood in de St.-Bartholomeusnacht door zijn polemieken en vaak uitgesproken – hoewel eigenlijk helemaal niet zo revolutionaire – mening veel vijanden had gemaakt, maar ook veel aanhangers had. Hij besteedde veel aandacht aan het ontwerp van een nieuwe didactische methode, die gebaseerd was op een systematische opbouw van alle wetenschappen en een zeer kritische lectuur van de antieke schrijvers, en hij was een groot tegenstander van de te ver doorgevoerde haarkloverijen van de scholastici. Rudolf Snellius was zijn meest fanatieke Nederlandse aanhanger. Een groot deel van zijn boeken beoogde Ramus' gedachtegoed toegankelijk te maken. Hoewel het Ramisme bij de studenten wel goed viel, was dat bij Scaliger, maar ook bij de grote geleerde Lipsius niet het geval. Dit heeft Rudolfs positie zeker geen goed gedaan.

Bovendien had Scaliger zich vergaloppeerd toen hij een bekend wiskundig probleem, dat van de kwadratuur van de cirkel, opgelost meende te hebben en toen de hele wiskundige wereld tegen zich vond. Dit lijkt de verhouding met Snellius junior niet bedorven te hebben. Na Scaligers dood gaf hij een boekje van hem over geld in de oudheid uit; hij schreef ook zelf een werk over dit onderwerp.

Snellius' humanistische aanpak van de wiskunde uitte zich bijvoorbeeld in zijn Apolloniusreconstructies, die hij publiceerde als *<Peri logou apotomes, kai peri chorion apotomes> resuscitata Geometria* (1607) en *Apollonius Batavus* (1608). Apollonius van Perga (ca. 200 voor Chr.) was één van de beste meetkundigen van de Oudheid. Een deel van de inhoud van zijn werk was onbekend, omdat het verloren was gegaan. Wel bestond er een samenvatting van in de wiskundige encyclopedie van Pappus (ca. 300

na Chr.). In de loop van de zeventiende eeuw probeerde een aantal geleerden werken van Apollonius te reconstrueren. Ook Snellius leverde een bijdrage hieraan, waarbij hij uit de geringe aanwijzingen die Pappus geeft een aantal problemen met hun oplossingen wist te destilleren. Hij gebruikte daarvoor bestaande wiskundige technieken, maar niet kritiekloos: hij reflecteerde over wat een goede methode is. Zijn Apolloniusreconstructies zijn humanistischer van aard dan die van andere wiskundigen: hij las Pappus' werk in een Grieks manuscript uit Scaligers bezit (en niet in de Latijnse vertaling), las dat Grieks zelfs zo kritisch dat hij een emendatie kon doen en schreef sommige passages van deze boeken in een fraai, met citaten opgesmukt Latijn, waar zijn collega's zich in een technischer idioom uitdrukten.

De *Eratosthenes Batavus* (1617) is een ander voorbeeld van Snellius' humanistische wiskunde. Dit boek gaat over de bepaling van de omtrek van de aarde. Eratosthenes had in de oudheid geprobeerd die omtrek te bepalen. *Batavus* was niet alleen de Latijnse term voor contemporain Hollands, maar verwees ook naar de Bataven, die veel geleerden in die tijd als voorouders van de Hollanders beschouwden. Het waren voorouders om trots op te zijn, want de grote Romeinse historicus Tacitus had vol lof over hen gesproken. Het boek bevat een uitgebreid hoofdstuk over antieke pogingen dit probleem op te lossen, dat vol Latijnse en Griekse citaten staat, waaruit blijkt dat Snellius de klassieke bronnen goed bestudeerd had. In dit opzicht lijkt het boek sterk op studies van humanisten over antieke onderwerpen. Het onderscheidt zich daarvan echter in het technische deel van het boek, waarin Snellius een uiteenzetting geeft van de metingen die hij gedaan heeft om de afstand tussen verschillende Nederlandse steden te bepalen, de problemen die hij daarbij tegenkwam bespreekt en de wiskunde behandelt die nodig is om de aardomtrek te berekenen uit die meetgegevens. Ook hier maakte hij gebruik van bestaande meetkundige technieken, die grotendeels op Euclides teruggaan, maar bedacht hij wel nieuwe oplossingen voor een deel van de problemen.

In zijn commentaar op de *Arithmetica* van Ramus (1613) toonde Snellius opnieuw zijn belangstelling voor antieke achtergronden, bijvoorbeeld voor de manier waarop de Grieken en Romeinen grote getallen noteerden. Er bestaat ook een uitgave van Rudolf Snellius van hetzelfde boek, waarin dit aspect niet aan bod komt.

Het nut van wetenschap en studie is een belangrijk punt van het humanisme. Met nut bedoelden de humanisten de morele vorming van aanstaande burgers die een belangrijke rol in de maatschappij zouden gaan spelen. Het gaat hier dus zeker niet om ivoeren-torenwetenschap. Van deze nutsgedachte was Snellius ook een uitgesproken voorstander, zoals bijvoorbeeld blijkt waar hij zich met *dédain* uitspreekt over 'die schaduwminnende geleerden die de toepassing [*usus*=gebruik, praktijk, nut], dat is het sap en bloed, van de wetenschap [*ars*=vaardigheid, theorie, kennis] als iets heel vreemds scheiden.' Op de vraag in hoeverre deze opvattingen ook terug te vinden waren in de door Snellius gegeven colleges is helaas door gebrek aan bronnen geen goed antwoord te geven.

De verschillende voorbeelden wijzen erop dat Snellius systematisch alle deelgebieden van de *mathematica* op humanistische wijze behandelde. Punt van onderzoek is nog in hoeverre hij bewust een programma uitvoerde en hoe bijzonder hij daarin was. Het lijkt erop dat de meeste andere geïnteresseerden in antieke wiskunde ofwel meer filologisch van aard waren (bijvoorbeeld verschillende Italiaanse manuscriptjagers en vertalers die zich ook met wiskunde bezighielden), ofwel wiskundigen die aan de rest van de antieke cultuur weinig aandacht besteedden (zoals de bovengenoemde Apolloniusreconstructoren, met uitzondering van de grote wiskundige vernieuwer François Viète). In de persoon Snellius zien we dus een vereniging van wat nu alfa- en bèta-cultuur genoemd zouden worden. Hoewel die scheiding en zeker die termen in Snellius' tijd nog niet bestonden, nam de specialisatie van de verschillende wetenschappen in zijn tijd wel toe.² Door de bestudering van Snellius kan duidelijker worden waar en hoe de specialisatie begint.

De vraag waarom Snellius zich juist met wiskunde bezighield is nog niet beantwoord met een karakterisering van zijn werk. Deze is wel relevant, want Snellius had zich ook kunnen toeleggen op een meer erkende kant van de humanistische wetenschappen, zoals filosofie of retorica, of zich kunnen verdiepen in de stof van de hogere faculteiten. Hier wil ik als aparte factor de aantrekkingskracht van de wiskunde noemen, die door velen in verschillende periodes, en dus in verschillende vormen gevoeld is. Juist omdat toen het beroep van 'researchwiskundige' nog niet bestond, moet zeker voor zuivere, niet-toegepaste wiskunde worden aangenomen dat die deels bestudeerd werd omdat de problemen mooie en spannende puzzels vormden. Bij nadere bestudering daarvan wordt duidelijk dat wat op een zeker moment als goede wiskunde werd beschouwd, niet alleen door de sluitendheid van de bewijsvoering bepaald werd, maar ook door keuzes binnen de heterogene groep van wiskundigen op het gebied van de aard van de wiskunde (gaat wiskunde om het oplossen van problemen of om het filosoferen over eigenschappen van bijvoorbeeld getallen en lijnen?) en de begrippen daarbinnen (wat geldt als oplossing van een probleem?). Zelfs kun je spreken van smaak en mode die bepaalden welke problemen er werden bestudeerd.

Snellius hoopte misschien de status van het vak waar zijn hart naar uitging te verhogen door te laten zien dat het binnen het humanisme kon vallen. Hiermee kon hij ook aansluiten bij Ramus, een fel pleitbezorger van de wiskunde binnen het humanistisch curriculum, dat hij wilde hervormen. Een andere propagandist van de wiskunde was Plato geweest, die de wiskunde beschouwde als geschikte propedeuse voor de filosofie, omdat zij helpt de geest van de dagelijks waarneembare verschijnselen via de abstracte vormen van de wiskunde naar de echte wereld van de Ideeën te voeren. Snellius verwijst expliciet naar Plato.

---

²Zie over deze thematiek ook L. de Wreede, 'Overlappende culturen: alfa en bèta in de vroegmoderne tijd', *Spiegel Historiael* 36-6 (juni 2001), pp. 250-255.

Die aansluiting bij Ramus heeft ook een problematische kant, omdat hij zo'n omstreden figuur was. Over het algemeen lijkt Snellius een zeer gematigde persoon te zijn geweest, die rustige, voornamelijk positieve reacties opriep. Omdat theologie geen rol in zijn werk speelde, kon hij de ergste twistpunten van zijn omgeving mijden. Hij stond bijvoorbeeld buiten de Bestandswisten tussen Remonstranten en Contraremonstranten. Over lastige punten uit de moderne astronomie (bijvoorbeeld of de zon of de aarde in het middelpunt van het heelal staat) spreekt hij zich niet duidelijk uit. Snellius' belangstelling voor Ramus maakt geen deel uit van zijn conflictmijdende houding, en lijkt ook strijdig te zijn geweest met zijn carrièrewens. In Ramus' voetspoor uitte Snellius zich bijvoorbeeld zeer kritisch over boek X van de *Elementen* van Euclides, waarop Kepler fel reageerde. Snellius staat overigens veel verder van Ramus' gedachtegoed af dan zijn vader. Willebrords wiskunde is technisch verder ontwikkeld en minder filosofisch geladen dan die van Ramus. De eerste was een gespecialiseerde wiskundige, de tweede een filosoof-onderwijshervormer die wiskunde zag als onderdeel van het grote geheel van het nieuwe curriculum.

Wiskunde had ook een belangrijke praktijkgerichte kant, waarmee veel ambachtslieden en ingenieurs, mensen die in het algemeen verder van het humanisme afstonden, te maken hadden. Toch was er wel een verband tussen humanisme en toegepaste wiskunde. Ramus had erop gehamerd dat de wiskunde die aan studenten onderwezen werd ook praktisch moest zijn. Dit kan Snellius ertoe aangezet hebben zich ook met die kant bezig te houden. De inhoud van Ramus' werk was in feite helemaal niet zo gemakkelijk in de praktijk toe te passen, maar op dit vlak kon Snellius aansluiting vinden bij een lange wiskundige traditie, waarvan Stevin in zijn tijd de belangrijkste vertegenwoordiger was.

In Snellius' geleerde boeken zijn praktijksporen te vinden. In de *Eratosthenes Batavus* ging hij bijvoorbeeld in op de moeilijkheden die verbonden waren aan het verrichten van de benodigde metingen. En dat hij dit zeer serieus nam, blijkt ook uit het feit dat hij na de verschijning van dit boek tot aan zijn dood bezig was de metingen te herzien. Toen het vroor in 1622, maakte hij bijvoorbeeld van de gelegenheid gebruik in rechte lijnen te kunnen reizen om de nauwkeurigheid van een aantal metingen te vergroten. Zijn belangstelling voor (meet)instrumenten bleek ook bij andere gelegenheden.

Ook was hij lid van een commissie die de Staten-Generaal moest adviseren over een nieuwe methode om de lengte op zee (en daarmee de precieze positie van schepen) te bepalen. Later schreef hij een boek over navigatie, *Tiphys Batavus* (1624), met weer een menging van oude geschiedenis en wiskunde erin.

Ik heb Snellius gepresenteerd als humanist-wiskundige, en wil daarmee laten zien hoe hij een nieuwe stijl in de wiskunde exploreerde en optrad als advocaat van de onderzoekswiskunde in universitaire context. Elementen daarvan waren weliswaar al aanwezig, maar niemand voor hem heeft de combinatie van wiskunde met

humanistische wetenschapsbeoefening zo diepgaand onderzocht als hij. Omdat hij dat aan de Leidse universiteit deed, die bezig was de belangrijkste van heel Europa te worden, konden velen binnen en buiten de kring der geleerden kennis nemen van zijn aanpak. Na Snellius' dood bleek al snel dat een andere aanpak – de op nieuwe methodes gerichte onderzoekswiskunde, met als belangrijke prestatie de analytische meetkunde van Descartes en Fermat – meer succes had. In Snellius' eigen tijd was dit echter nog niet duidelijk en voor een volledig beeld van wat wiskunde inhield in het eerste kwart van de zeventiende eeuw en wat haar plaats in de cultuur was, is het van belang het werk van mensen als Snellius te bestuderen. Als hun vernieuwingen en bijdragen in contemporaine termen bekeken worden en niet aan aan moderne originaliteitscriteria onderworpen worden, wordt pas duidelijk hoe creatief ze waren.

Joris van Eijnatten

*De Koningin gekoesterd. Productie en beheersing van theologische kennis
aan Nederlandse akademies, 1575-1840*

Vraagstelling

Deze bijdrage is een beknopt verslag van een lopend onderzoek, deel uitmakend van een door de KNAW gefinancierd, individueel 'postdoc'-project. De invalshoek van het betreffende onderzoek is ideeënhistorisch, maar niet in de traditionele zin van het woord. In het onderzoek staan ideeën centraal: hun inhoud en conceptualisering, hun transmissie en vooral hun sociaal-intellectuele context en achtergrond. Het onderzoek kan gekarakteriseerd worden als een mengeling van drie componenten: ideeën-, intellectuele of wetenschapsgeschiedenis, communicatiegeschiedenis, en sociale kennisgeschiedenis (*social history of knowledge*).

De ideeënhistorische component bestaat uit een inhoudelijke oriëntatie op het academisch-theologische bedrijf in Nederland in het algemeen. Daarbij staat de vraag centraal, hoe zich aan de hand van de wetenschappelijk productie van een lange stoet *professores theologiae* de ontwikkeling van de academische godgeleerdheid in Nederland laat beschrijven.

De tweede, communicatie-historische component van het onderzoek ligt vooral besloten in de aandacht die besteed wordt aan de functie van academische teksten als instrumenten van de dominante – of een naar dominantie strevende – 'ideologie'. Kennis is macht. Maar kennis is pas werkelijk macht wanneer de kennisbezitter ook over de middelen beschikt om zijn kennis oraal of schriftelijk over te dragen op anderen. Welke communicatiemiddelen behoren specifiek aan de academie toe? Wie heeft aan de diverse faculteiten toegang tot welke communicatiemiddelen, en hoe worden die benut in de productie en verspreiding van religieuze kennis? Dergelijke

typisch communicatie-historische vragen komen in dit deel van het onderzoek aan de orde.

De kennis-sociologische component van het onderzoek hangt hiermee nauw samen. Hoe komt theologische kennis eigenlijk tot stand? Theologische kennis definieer ik als die vormen van rationeel geordende kennis die betrekking hebben op de onderlinge samenhang van God, mens, wereld, verlossing en eschatologie, en voortvloeien uit een expliciete gezagsverhouding tot kerkelijke lichamen, of juist uit het verzet daartegen. Het kennis-sociologische gedeelte van de probleemstelling legt een verband tussen enerzijds de toegang tot de communicatiemiddelen en de daarmee samenhangende processen van kennisproductie en kennisbeheersing en anderzijds het bestaan en functioneren van specifieke sociale groepen. In hoeverre is datgene wat als kennis of zelfs als 'waarheid' wordt beschouwd het resultaat van een bepaalde sociale context? Welke specifieke vormen van religieuze kennis worden ontwikkeld of in stand gehouden door de diverse, aan akademies werkzame groeperingen?

Uitgangspunten en afbakening

Deze driedelige vraagstelling weerspiegelt een streven om de ideeëngeschiedenis en de religiegeschiedenis te integreren in zowel de algemene geschiedenis als de communicatiegeschiedenis. De academische theologie van de vroegmoderne tijd is tot nu toe vooral beschreven door kerk- en dogmahistorici, of door specialisten in de homiletiek, de catechetiek, de exegese en wat dies meer zij. Theologie- of ideeënhistorische benaderingen zijn gericht op inhoud. Ze hebben in de geschiedschrijving altijd overheerst. Zo beweegt het onderzoek naar de Nederlandse academische theologie zich nog altijd grotendeels binnen geijkte confessioneel-kerkelijke kaders. In een recente biografie van Johannes Coccejus (1603-1609) – om maar iemand te noemen – wordt deze theoloog vooral gezien als een creatieve systematicus die een bepaalde, voor het heden kennelijk nog relevante dogmatiek heeft ontwikkeld. Dat maakt hem zonder meer interessant. Een studie waarin Coccejus als theologieproducent gecontextualiseerd en daarmee ook werkelijk als historisch verschijnsel gepositioneerd wordt, moet echter nog altijd geschreven worden.

Het uitgangspunt van mijn huidige onderzoek is dan ook niet de kerk of de confessie, laat staan de intellectuele antecedenten van de moderne theologie, maar de theologie als een vorm van kennis die binnen bepaalde sociale contexten ontstaat en anderzijds die sociale contexten mede vormgeeft. De nadruk ligt daarmee minder op de inhoud dan op de vorm, minder op theologische relevantie dan op sociaal-intellectuele functie. Een adequaat methodologisch gereedschap voor deze benadering van de theologiegeschiedenis wordt, zoals gezegd, geboden door enerzijds de zich thans steeds sterker ontwikkelende communicatiegeschiedenis (en wat de theorie betreft vooral de 'kritische' varianten binnen de communicatie-

wetenschappen)¹ en anderzijds de hiermee nauw samenhangende sociale kennisgeschiedenis.²

Waarom de toepitsing op de akademie, op theologie, op Nederland, op de periode 1575-1840? Zoals ieder onderzoek, vloeit ook dit project voort uit persoonlijke belangstelling, hangt het samen met benaderingen die 'in de lucht zitten' en wordt het qua omvang en strekking beperkt door haalbaarheidscriteria. Wat de persoonlijke belangstelling betreft: in het algemeen beoog ik in mijn werk een bijdrage te leveren aan het in kaart brengen van de intellectuele cultuur in Nederland. Je kunt, denk ik, veilig beweren dat de noordelijke Nederlanden vanaf de late zestiende eeuw voor ideeënhistorici een bijkans ideaal onderzoeksveld vormen. Binnen een geografisch min of meer afgebakend en in elk geval relatief klein en dus overzienbaar gebied is hier van meet af aan van alles te koop geweest: van het middelmatige tot het excellente, van het representatieve tot het idiosyncratische, van het onopvallende tot het invloedrijke. De kleine schaal in combinatie met de geestelijke rijkdom maken de noordelijke Nederlanden tot een *case study* bij uitnemendheid, tot de proeftuin bij uitstek voor nieuwe benaderingen. Het zijn deze aspecten van de Nederlandse geschiedenis die in het internationale circuit grote aantrekkingskracht (kunnen) uitoefenen, en daarom in het buitenland ook aan de man gebracht moeten worden. De monografie die uit het onderhavige onderzoek voortvloeit, zal dan ook in het Engels worden geschreven.

Mijn persoonlijke belangstelling strekt zich bovendien uit tot de religiegeschiedenis, onder meer omdat religie in de brede zin van het woord een uitstekende toegang biedt tot de ideeëngeschiedenis van de vroegmoderne tijd. In het ideale geval zou er te zijner tijd een historisch overzicht moeten verschijnen van de intellectuele en religieuze cultuur in de (noordelijke) Nederlanden van de vroegmoderne en moderne tijd, waarbij de nodige aandacht aan communicatieve en kennissociologische aspecten wordt besteed. Maar je moet ergens beginnen. Hoogleraren aan academische instellingen vormen een duidelijke en significante groep, die zich vanwege de overvloed aan bronnenmateriaal goed laat analyseren. Wie er vervolgens voor kiest zijn uitgangspunt te nemen in de religiegeschiedenis, komt vanzelf uit bij de theologen. De volgende logische stap zou een soortgelijk onderzoek

¹ Jürgen Habermas, *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*, Neuwied 1962; Craig Calhoun ed., *Habermas and the Public Sphere*, Cambridge MA, London, 1992. Voor recente toepassingen op de vroegmoderne tijd: H.E. Bödeker, 'Aufklärung als Kommunikationsprozeß', in: R. Vierhaus ed., *Aufklärung als Prozeß*, Hamburg, 1988, pp. 89-111; Martin Gierl, *Pietismus und Aufklärung. Theologische Polemik und die Kommunikationsreform der Wissenschaft am Ende des 17. Jahrhunderts* (Göttingen 1997).

² Ernst Mannheimer, *Aufklärung und öffentliche Meinung. Studien zur Soziologie der Öffentlichkeit im 18. Jahrhundert*, ed. Norbert Schindler, Stuttgart, 1979 (1st ed. 1933); S. Shapin, *A social history of truth. Civility and science in seventeenth-century England* (Chicago 1994); Peter Burke, *A social history of knowledge. From Gutenberg to Diderot*, s.l., 2000.

zijn naar de intellectuele cultuur binnen en rondom de juridische en medische faculteiten.

Het beginjaar van dit onderzoek naar de academische theologie in Nederland laat zich uiteraard wel verantwoorden. In 1575 werd te Leiden immers de eerste Noord-Nederlandse universiteit gesticht. Maar waarom 1840? Het jaartal 1800 lijkt meer voor de hand te liggen. In de eerste decennia van de negentiende eeuw werden zoveel veranderingen doorgevoerd in academisch Nederland, dat er sprake lijkt van een nieuw begin. Vanuit de institutionele geschiedenis bezien was dat zeker ook het geval. Echter, wie zijn vertrekpunt neemt in de intellectuele cultuur, zal een grote mate van continuïteit met de late achttiende eeuw kunnen constateren. De periode 1760-1840 laat zich gemakkelijk als een eenheid beschouwen, en ik zou er voor willen pleiten het tijdvak 1670-1840 als één geheel te bezien – als een 'lange achttiende eeuw' die pas ettelijke decennia na de Franse en Bataafse revoluties een nieuwe intellectuele en religieuze wereld tot stand zou brengen.³ Daarbij doet zich uiteraard de vraag voor, hoe de voortgaande theologische produktie zich verhoudt tot wijzigingen in het institutionele kader.

Randvoorwaarden en methode

Wie zijn de theologieproducenten aan de Nederlandse akademies? En om welke akademies gaat het? Het antwoord op beide vragen lijkt voor de hand te liggen, maar is toch minder eenvoudig dan men in eerste instantie wellicht zou vermoeden. Theologie werd uiteraard geproduceerd door de formeel als *professores theologiae* benoemde academici, zowel de *extraordinarii* als de *ordinarii*. Aan de theologische faculteiten waren bij tijd en wijle ook mensen werkzaam die zich moeilijker laten omschrijven. Het betreft hier de *lectores* en de privaatchoortenden (die overigens wat de theologische faculteiten betreft op de vingers van één hand te tellen zijn). Als theologieproducenten kunnen verder meegerekend worden de regenten van het Statencollege en van het Waals College te Leiden.

Deze verschillende, aan de theologische faculteiten verwante lieden waren niet de enigen die zich met godgeleerdheid onledig hielden. Een rondgang door de artesfaculteit levert een ontmoedigende meute academici op, zich dagelijks bemoeiend met een aantal nauw aan de theologie verwante zaken. Men denke aan de beoefenaars van oosterse talen (*linguae orientales*) of oosterse taal- en letterkunde, Hebreeuws, Arabisch, Chaldeeus of Syrisch, Hebreeuwse of joodse oudheden (*antiquitates sacrae* of *judaicae*), de exegese van het Nieuwe dan wel het Oude Testament, gewijde poëzie (*poesis sacra*), gewijde redeneerkunde (*oratoria sacra*), hermeneutiek (*hermeneutica sacra*), christelijke oudheden (*antiquitates christianae*), kerkgeschiedenis (*historia ecclesiastica* of *sacra*), dogmageschiedenis (*historia dogmatum*),

³ Dit bepleit ik o.m. in mijn *Liberty and Concord in the United Provinces. Religious Toleration and the Public in the Eighteenth-Century Netherlands* (Brill's Studies in Intellectual History) (Leiden, [te verschijnen 2002])

moraalfilosofie en -theologie (*philosophia moralis, ethica christiana*), en de op het jodendom gerichte polemiek en apologetiek die aan een enkeling was opgedragen (*controversaria contra Judaeos*). De hoogleraren Grieks komen in deze lijst nog niet eens voor - een aantal van hen hield zich af en toe bezig met onderwijs over en onderzoek naar het nieuwtestamentisch Grieks. En dan zijn er uiteraard nog de studenten, die (onder meer) ettelijke duizenden disputaties en thesen vervaardigden en daarmee een forse bijdrage leverden aan de Nederlandse theologieproductie. Het feit dat de inhoud van die disputaties dikwijls bepaald werd door de professor als gezaghebbende *praeses* doet aan de deelname van studenten aan het productieproces niets af. Tenslotte moeten ook nog enkele groepen en personen genoemd worden die zich indirect met het theologische productieproces bemoeiden, uiteenlopend van curatoren en stadhouders tot uitgevers en bibliothecarissen.

De academische theologieproductie kan voor een belangrijk deel op het conto worden geschreven van de vijf bekende Nederlandse akademies: Leiden, Franeker, Groningen, Utrecht, Harderwijk. Theologen waren evenwel ook werkzaam aan het Athenaeum te Amsterdam, aan het negentiende-eeuwse athenaeum te Franeker, en bovenal aan de diverse Illustere Scholen en vergelijkbare instellingen voor hoger onderwijs, waaronder die te Breda, Den Bosch, Deventer, Dordrecht, Maastricht, Middelburg en Nijmegen. *Professores honorarii*, hooggeleerde predikanten voorzien van onbezoldigde eretitels, waren werkzaam in bijvoorbeeld Kampen en (vooral) Rotterdam. Dan zijn er nog de dissidents, die hun eigen remonstrantse, doopsgezinde en lutherse seminaries in Amsterdam stichtten (er bestond - helaas - geen formele instelling voor rooms-katholiek theologisch onderwijs). Veel academische theologen waren bovendien afkomstig uit het buitenland, en hadden reeds een carrière achter de rug in bijvoorbeeld Bremen, Duisburg, Frankfurt an der Oder, Genève, Gent, Hamm, Hanau, Heidelberg, Herborn, Lingen, Marburg, Oxford, Saumur en Steinfurt. Ook deze bijdrage aan de theologie in den vreemde dient in dit onderzoek te worden betrokken, al was het maar omdat een deel van de Nederlandse theologische productie aan buitenlandse akademies tot stand kwam maar pas na vestiging van de desbetreffende scribent in de Republiek werd uitgegeven.

Dit onderzoek beperkt zich voorlopig vooral tot wat de 'theologieproductie in de eerste lijn' kan worden genoemd, dat wil zeggen tot het door gevestigde godgeleerden, linguïsten, letterkundigen en historici gepubliceerde materiaal. Daartoe is een (nog onvoltooide) database ingericht en opgebouwd met gegevens over de diverse personen, hun academische en maatschappelijke functies en hun geschriften. De eerste, personele component van de database bevat de volgende gegevens van alle als 'academici' in Nederland werkzame personen: naam, geboorte- en sterftedata (jaar en plaats), studieverloop, doctoraat (datum, plaats, promotor), naam en beroep van vader en naam van moeder en vrouw(en). Daarnaast zijn ook gegevens betreffende de theologische en politieke richting opgenomen. Het nut van deze laatste twee velden moet zich nog bewijzen, maar het zou interessant zijn om na te gaan hoe in de

loop van de tijd voetiaanse en coccejaanse dan wel staats- en stadhoudergezinde hoogleraren zich onderling aan de academies afwisselden.

Een tweede component van de database bevat de functionele gegevens van deze Nederlandse 'academici'. Het gaat hier om gegevens over de academie waaraan de persoon in kwestie werkzaam was, de academische status (*professor ordinarius*, *professor extraordinarius*, *lector*, enzovoorts), de indeling naar faculteit van de diverse functies (artes filosofie, artes wis- en natuurkunde, medicijnen, rechten, godgeleerdheid), het mandaat (het specifieke terrein waarop de betreffende academicus geacht werd zich te bewegen), de vervulling van het rectoraat, de begin- en einddata van de verschillende functies, het salaris, het carrièreverloop buiten de academie, het thema en de datum van inaugurele en rectorale oraties, en de namen van eventuele tegenkandidaten die voor de desbetreffende functie door de curatoren in overweging werden genomen.

Tenslotte bevat een derde databank de bibliografische gegevens over de theologieproductie in Nederland. Daarin zijn een groot aantal voor de hand liggende gegevens opgenomen, bijvoorbeeld de titel van een bepaalde publikatie, de uitgever en de plaats en het jaar van uitgave. Daarnaast zijn er gegevens over het aantal delen, de editie, heruitgaven van een titel binnen een andere titel (zoals een *opera omnia*), eventuele vertalingen van of uit het Latijn, Nederlands, Duits, Frans of Engels, het formaat (decimo-sexto, duodecimo, octavo, quarto, folio), het aantal bladzijden en het vóórkomen van gedichten en opdrachten. Tenslotte is er nog een tweetal velden, 'genre inhoudelijk' en 'genre formeel', met daarin gegevens over de inhoud van de publikatie (met een indeling naar systematisch, praktisch, exegetisch en historisch) en over het type publikatie (oratie, disputatie, preek, opera omnia, enzovoorts). De indeling in het 'inhoudelijke genre' is overigens aanzienlijk meer verfijnd dan alleen een indeling in de vier genoemde hoofdgenres. Zo wordt de systematische theologie gesplitst in de eigenlijke systematische theologie en de polemische theologie, en deze laatste categorie vervolgens onderverdeeld in verschillende controversen, zoals die tegen rooms-katholieken, socinianen, arminianen, cartesianen, spinozisten, coccejanen, röllisten, piëtisten, wolffianen...

Beoogd resultaat

Wat levert dit alles op? Naar ik hoop zal de combinatie van

- (1) gegevens uit de database, uiteenlopend van carrièreverloop tot bibliografische informatie,
- (2) inhoudelijk onderzoek naar theologische geschriften, en vooral naar hun inhoud en opbouw en naar eventuele opdrachten en voorwoorden,
- (3) biografisch materiaal en
- (4) secundaire literatuur over onder meer de ontwikkeling van het universitair onderwijs en de sociale status van academici en predikanten

een breed en dieprekend inzicht bieden in de produktie en *management* van academisch-theologische kennis gedurende een relatief lange periode.

Zo zal aan diverse, met de Koningin der Wetenschappen verwante thema's de nodige aandacht worden besteed. In de beoogde monografie wordt in elk geval grondige inspectie verricht naar:

- (1) het lichaam van de Koningin: de wijze waarop de theologische wetenschap in theorie en praktijk werd gedefinieerd en onderverdeeld;
- (2) de omgangsvormen van de Koningin: de ethische grenzen die binnen het proces van academische kennisproduktie en -verwerving werden gehandhaafd (de beroepsethiek);⁴
- (3) de media van de Koningin: de kanalen in en rondom de academie, met behulp waarvan theologische wetenschap werd overgedragen;
- (4) de omvang van de Koningin: de lokaties waar academische theologie werd overgedragen en beoefend;
- (5) de bedienden van de Koningin: degenen die zich op enigerlei manier met de academische theologie bemoeiden;
- (6) de heerschappij van de Koningin: de verschillende vormen en genres van theologische wetenschap die zich tussen 1575 en 1840 voordeden.

De verkregen resultaten zullen inzicht bieden in bredere vragen. Hoe wordt kennis in de (vroeg)moderne tijd geclassificeerd? Waar wordt kennis geproduceerd en hoe wordt kennisproduktie beheerst? Hoe wordt kennis gecommuniceerd? Door wie wordt kennis geproduceerd? Welke kennis wordt geproduceerd, en waarom? Wanneer eenmaal de gegevens betreffende de theologieproduktie gecombineerd worden met gegevens over haar ondergeschikten – de artesvakken, de juridische wetenschappen en de academische geneeskunde – zullen de communicatie-historische en kennis-sociologische aspecten van academisch Nederland tussen 1575 en 1840 aardig in kaart zijn gebracht.

---

⁴ Zie mijn 'From Modesty to Mediocrity. Regulating Public Dispute, 1670-1840: The Case of Dutch Divines', in *Common Knowledge* 8 (2002) (*Peace and Mind. Seriatim Symposium on Dispute, Conflict, and Enmity part 2*), pp. 310-332

Nieuwe publicaties / Publications récentes

David A. Lines, *Aristotle's Ethics in the Italian Renaissance (ca. 1300-1650): The Universities and the Problem of Moral Education* (E.J. Brill; Leiden, 2002) Education and Society in the Middle Ages and Renaissance, 13, 614 p., including indices and bibliography, ISBN: 90 04 12085 8, ISSN 0926-6070

This volume studies the teaching of Aristotle's *Nicomachean Ethics* (the standard textbook for moral philosophy) in the universities of Renaissance Italy. Special attention is given to how university commentaries on the *Ethics* reflect developments in educational theory and practice and in humanist Aristotelianism.

After surveying the fortune of the *Ethics* in the Latin West to 1650 and the work's place in the universities (including Paris, Oxford, and the universities of central Europe in addition to the Italian ones), the discussion turns to Italian interpretations of the *Ethics* up to 1500 (Part Two) and then from 1500 to 1650 (Part Three). The focus is on the universities of Florence-Pisa, Padua, Bologna, and Rome (including the Collegio Romano). Five substantial appendices document the institutional context of moral philosophy and the Latin interpretations of the *Ethics* during the Italian Renaissance. Of special value to university historians will be Appendix A, which lists the names and careers of 290 known teachers of moral philosophy in the four locations named above, plus in Pavia. On the other hand, intellectual historians may find more relevant the listing of some 165 Latin commentaries on the *Ethics* produced in Italy up to 1650 as described in Appendix C.

Largely based on archival and unpublished sources, this study argues for the continuing vitality of university Aristotelianism and for its fruitful interaction with humanism on the eve of the early modern era.

(overgenomen uit *STUDIUM*)

Pas de Deux in Stilte. De briefwisseling tussen Desiderius Erasmus - Paus Adrianus VI (1522-1523) (Rotterdam: Donker, 2002)

Uit het Latijn vertaald en ingeleid door Michiel Verweij. Met voorwoord van Mgr. Adrianus H. Van Luyn.

De humanisten van de Leuvense universiteit hebben toch wel heel speciale banden met Rome. In 1605, net geen 400 jaar geleden, droeg Justus Lipsius zijn langverwachte uitgave met commentaar van de filosofische teksten van Seneca op aan Paus Paulus V (ILE 05 06 27). Filips Rubens, broer van Peter Paul, de

lievelingsleerling van Lipsius die hem als zijn opvolger zag, mocht het boek aan de paus aanbieden.

Dat is echter lang niet alles. In 1490 doceerde ene Adriaan Florensz. (Utrecht, 1459 - Rome, 1523) filosofie aan de Leuvense Universiteit. Onder de studenten bevond zich Rotterdams beroemdste telg (ik neem aan dat Pim Fortuyn niet in Rotterdam geboren is). Adrianus Florensz. gaf als rector de toestemming tot het drukken van Erasmus' *Enchiridion*. Hij bewonderde ook het intellect van de Rotterdammer en bood hem een leerstoel aan, waarvoor Erasmus bedankte. Zijn grenzeloze studiehonger was nog verre van verzadigd. Ook Adrianus bleef niet in Leuven: in 1507 werd hij uitgenodigd de opvoeder te worden van de latere Karel V. Na een aantal jaren in Spanje als diens zaakgelastigde werd hij begin 1522 tot opvolger van de Medici-paus Leo X gekozen. Als Adrianus VI bezette hij twee jaar de bisschopsstoel van Petrus. Erasmus was zijn vroegere professor niet vergeten en schreef hem van tijd tot tijd een brief. Die correspondentie is nu verzameld en vertaald door Michiel Verweij (Univ. Nijmegen, maar tot doctor gepromoveerd aan de Universiteit van Leuven en nog steeds medewerker van het *Seminarium Philologiae Humanisticae*). Een goed begrip van de tekst wordt verzekerd door een aantal goedgekozen voetnoten; in zijn inleiding plaatst hij de brieven in hun tijdskader. Het fraai uitgegeven boekje kreeg een extra voorwoord van Mgr Adrianus H. Van Luyn, bisschop van Rotterdam.

Toen het net twee dagen van de pers was, vertrok de bisschop naar Rome. En ja, hij heeft een exemplaar meegenomen en overhandigd aan Johannes Paulus II.

(Jeanine Delandtsheer)

Paul M.M. Klep and Ida H. Stamhuis (eds), *The Statistical Mind in a Pre-Statistical Era. The Netherlands 1750-1850* (Aksant Amsterdam 2002). De bundel (omvang 375 blz.) is verkrijgbaar in elke boekhandel voor 27,20 euro.

Auteurs: Jitse van Dijk (RUG), Sytse Faber (VUA), Corjo Jansen (KUN), Charles Jeurgens (Stadsarchief Dordrecht), Paul Klep (KUN), Frans van Poppel (NIDI), Nico Randeraad (RUG), Sibbo van Ruller (VUA), Ida Stamhuis (VUA), Astrid Verheusen (SDU Editors), Huib Zuidervaat (Museum Boerhaave Leiden)

This volume is devoted to the phenomenon of the slowly growing 'statistical mind' in the pre-statistical era between 1750 and 1850. The quantifying spirit which began to develop during the eighteenth century manifested itself in numerous distinct areas, such as mathematics, astronomy, standards of living, mortality, water levels, population, taxation, finance, insurance, trade and crime. This study is the first to analyse measurement, theoretical statistics and statistical activity as one phenomenon

in all its aspects. It has profited from the expertise of a variety of qualified historians: economic and social historians, historians of demography, of natural science, of mathematics and of law. Attention is paid to the extent to which a typically Dutch statistical mind developed, while at the same time it provides an insight into the nature of the influences from abroad and their possible interactions. The contributions to this volume show that in spite of the small size of the country, the different ways in which statistics was pursued remained largely isolated from each other. This segmentation disappeared only slowly and partially between 1750 and 1850.

Op woensdagmiddag 4 september 2002 werd aan de Vrije Universiteit Amsterdam bovenstaand boek gepresenteerd.

Het programma was als volgt:

- 16.15u. Opening door de redacteurs
- 16.20u. Commentaar door Prof. Dr. Th. M. Porter (UCLA. Los Angeles, USA)
- 16.50u. Commentaar door Prof. Dr. W.T.M. Frijhoff (VU Amsterdam)
- 17.20u. Aanbieden van de bundel aan prof. dr. W. Hogervorst, dekaan FEW en
prof. dr. G. Booij, voorzitter gebiedsbestuur geesteswetenschappen
NWO en aan representanten van de statistische gemeenschap
- 17.30-18.15u. Borrel

Zenon Tatars'ky (ed.), *Liuvén, 1930-1985. Ukraïns'ki studenty u Liuvens'komu katolyč'komu univertytetì* (The Basilean Press - Association of Ukrainian Students at the University of Louvain; Toronto, 2001) 547 pp. Summary in French, Dutch, English (order from Alumni Association of Katholieke Universiteit Leuven and Université Catholique de Louvain, 35 Humbercrest Blvd., Toronto, ON M6S 4K6, Canada)

It was not a whiff of a madeleine cookie that sent a group of former Ukrainian students of the Louvain University, as it did Proust, on a road of remembrance of things past, but a hard realization that, unrecorded, a page of history will be lost. Hence, the commemorative book of the Ukrainian presence for over fifty years at one of the oldest and most prestigious universities in Western Europe - Catholic University of Louvain in Belgium. The University, founded in 1425, became famous in the early 15th century when Erasmus, regarded as the greatest intellectual of his time in Western Europe, made Louvain his permanent residence. There were other famous names associated with the University and though none of the Ukrainians really matched their grandeur, nevertheless, University of Louvain is the Alma Mater

of many distinguished Ukrainians, including former editor of the Ukrainian Weekly, Walter Dushnyk, two Metropolitans (Sterniuk and Hermaniuk), a bishop (Malanchuk), as well as a score of prominent Ukrainian community leaders, professionals, scholars, scientists, writers and poets who, at one time or another, were a part of the Ukrainian student community in Louvain.

There were three distinct periods in the history of Ukrainian students at the University. In the 1920's on the initiative of Metropolitan Sheptytsky, first to arrive were theology students. Soon afterwards grants were given also to lay students from Western Ukraine. The war put a stop to the inflow of new candidates. A second period, 1945-1959, included students who were young refugees in Western European countries, predominantly Germany and Austria, and also, towards the end, some American and Canadian born or raised students. Two came even from a far-off Panama. With very few exceptions, they, like their predecessors, had to face a language barrier and to survive on meager stipends they received from various charities and foundations. A new generation arrived in the 1960's through 1980's. Many of them were born in Belgium or France, their knowledge of French language was better than that of Ukrainian, and quite a few of them were children of the former leuuanists. All in all 295 students passed through the corridors of Louvain University.

Zenon Tatarsky, besides his editorial work, has written a number of articles in the book, among them an outstanding presentation of the early pre-war period based on the archival materials of Andrij Kishka. Over 30 authors contributed to the making of the book that documents student activities, events, and includes short biographical outlines. These are supplemented by photographs, copies of documents and other materials, and, finally, with a statistical data sheet on who, when, what of the former Ukrainian students - the ?liuventsii?.

The book stands out among other books of its genre in a way it presents reliable information in an orderly manner, provides an in-depth analysis, and contains a comprehensive historical overview that both relates directly to the students and also contributes to a better understanding of that period within a larger context of Ukrainian history.

(Darka Hasiuk Marcus)

Annali di storia delle università italiane, 5 (2001)

Il Punto

Giuseppe Ricuperati, *Sulla storia recente dell'università italiana: riforme, disagi e problemi aperti*

Studi

Irma Naso, «*Licentia et doctoratus*». I gradi accademici all'Università di Torino tra XV e XVI secolo

Donatella Balani, *Lo Studio tra città medievale e città barocca*

Alberto Lupano, *La scuola canonistica dell'Università di Torino dal Settecento al periodo liberale*

Dino Carpanetto, *La politica e la professione. La scuola di medicina a Torino nell'età francese*

Rita Binaghi, «*Una fabbrica non men decorosa che comoda*»: il Palazzo dell'Università

Silvano Montaldo, *Università, professioni, pubblico impiego (1814-1859)*.

Livia Giacardi, *Corrado Segre Maestro a Torino. La nascita della scuola italiana di geometria algebrica*

Angelo d'Orsi, *Il Novecento: tra accademia e milizia*

Fonti

Vittoria Calabrò

Archivi, biblioteche e musei

Fregonese, Museo della Fisica di Pavia

Marco Beretta, *Il teatro della natura di Ulisse Aldrovandi*

Laura Marconi-M. Alessandra Panzanelli, *L'Archivio storico dell'Università degli Studi di Perugia, lavori in corso*

Attività e progetti

Pierangela Quaja-Luciana Sitran Rea, *La curiosità e l'ingegno. Collezionismo scientifico e metodo sperimentale a Padova nel Settecento*, (Padova, Orto botanico, 22 maggio-22 dicembre 2000)

Mille anni di scienza in Italia

Luigi Pepe, *La matematica in Italia (1800-1950)*, Pisa, Domus galilaeana, 26 marzo-28 aprile 2001

Tesi

Federico Bernardinello, *Universitari padovani fra le due guerre*.

Cinzia Graziani, *Mario Todesco ispanista*.

Alessandra Morini, *Sui corsi di algebra di G. Bellavitis e G. Ricci tenuti a Padova nel XIX secolo.*

Varie

A. L. Tervoort, *The iter italicum and the Northern Netherlands. Dutch Students at Italian Universities and their Role in the Netherlands' Society (1426-1575).*

Cees De Bondt, *Italian pallacorda*

Zie voor de rubrieken 'Rassegne, recensioni e schede' en 'Notiziario' ook
<http://www2.unibo.it/cisui/mappa/index.htm>

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Université et Droit

Journées internationales d'histoire du droit et des institutions

Utrecht, 9-12 mai 2002

Georganiseerd door de Société d'histoire du droit et des institutions des pays flamands, picards et wallons (Lille). Normaal gezien verschijnen de akten in een van de volgende nummers van de *Revue du Nord*. Ter informatie toch al de lijst van lezingen die op deze studiedag gehouden werden.

- Th. Verbeek, *Une Université et une ville: quelques aperçus sur l'histoire de l'Université d'Utrecht*
- B. Boute, *L'université de Louvain, fille de Rome ou corps brabançon? Les élites universitaires et le pouvoir sous le règne des archiducs Albert et Isabelle 1598-1621*
- A. de Coster, *Professeurs universitaires: citoyens ou étrangers?*
- R. Martinage, *Les professeurs de la Faculté de Droit de Douai durant la Révolution*
- D. Lanoye, *Suppoost of burger te Leuven: een betwiste grens/Suppôt ou bourgeois: une frontière contestée*
- P. 't Hart, *Recht en studenten. Privileges en protest in het negentiende-eeuwse Utrecht/La justice et les étudiants. Privilèges et réclamations au 19e siècle à Utrecht*
- S. Horvat, *170 Ans d'enseignement militaire à Bruxelles: le statut de l'école militaire de 1831 à 2001*
- A.L. Tervoort, *Oldenbarnevelt, student te Padua en zijn bul/Oldenbarnevelt, étudiant à Padoue et sa bulle de docteur en droit*
- S. Castelain, *L'Université de Douai au 16e siècle: un corps privilégié à la conquête de sa juridiction*
- C. Brom, *Der Fall Erben des Isaak Vossius vs Universität Leiden – laesio enormis in den Observationes Tumultuariae von Bijndershoek und Pauw/Le procès héritiers Isaac Vossius vs Université Leiden – un exemple de laesio enormis dans les notes des conseillers Bijndershoek et Pauw*
- A. Deperchin, *Grande Guerre et Université: les facultés de droit de Lille et la résistance à l'occupant*
- O.J. de Jong, *De "enkleuring" van de Nederlandse Rijksuniversiteiten; Het benoemingsbeleid op gevoelige leerstoelen in de eerste helft van de twintigste eeuw/ La diversification des universités d'état aux Pays-Bas; les nominations aux chaires "délicates" dans la première moitié du 20e siècle*
- A. van Lambalgen, *La cause de Repriels vs. Beckers. L'appel d'un jugement échevinal introduit auprès du Tribunal civil de la Meuse Inférieure*
- J.A. Somers, *De VOC als volkenrechtelijke actor (1602- ca.1650)/La Compagnie des Indes orientales néerlandaise comme acteur en droit international (1602-environ 1650)*

D.J.H.N. den Beer Poortugael, *La conférence de Bruxelles (1874): précurseur et ébauche de la Conférence de la Paix (1899)*

A.G. Bosch, *Juge de Paix et juge de canton aux Pays-Bas (1811-1838-2000)*

Wetenschap en Oorlog

Delftstede en Legermuseum Delft, Zaterdag 12 oktober 2002

Georganiseerd door GeWiNa

Op zaterdag 12 oktober organiseert Gewina een najaarsbijeenkomst in Delft. Er is gekozen voor een veelzijdig en immer actueel thema: de wisselwerking tussen wetenschap en oorlog, en de houding van wetenschappers daarbij. Ofschoon beperkt tot de twintigste eeuw, komen er diverse invalshoeken aan bod. Na afloop is er gelegenheid deel te nemen aan een rondleiding door het Legermuseum.

Programma

- 10.00-10.30u.: Ontvangst met koffie
- 10.30-10.45u.: Opening en inleiding door dr.ir. Fokko Jan Dijksterhuis
- 10.45-11.30u.: Dr. Leo van Bergen, Vrije Universiteit, *De Eerste Wereldoorlog en de vooruitgang in de geneeskunde*
- 11.30-12.15u.: Prof.dr. Dirk van Dalen, Rijksuniversiteit Utrecht, *Wetenschapspolitiek in het Interbellum en de rol van L.E.J. Brouwer*
- 12.45-13.15u.: Ledenvergadering Gewina
- 13.15-14.00u.: Dr. Gerard Alberts, CWI en Katholieke Universiteit Nijmegen, *R&D in de luwte van de bezetting*
- 14.00-14.45u.: Dr. Leo Molenaar, M.J.G. Minnaert, *de oorlog, en de verhouding wetenschap en samenleving*
- 14.45-15.15u.: Nabeschouwing en discussie door drs. Léon Wecke
- 15.15-15.30u.: Afsluiting en vertrek naar het Legermuseum
- 15.30-17.00u.: Rondleiding in het Legermuseum

Aanmelding:

De kosten voor deze dag bedragen 20 euro per persoon, inclusief koffie, thee en lunch, alsmede de entree voor het Legermuseum. U kunt zich opgeven bij F.J. Dijksterhuis, HogeHondstraat 10, 7413 CA Deventer of met een emailbericht aan office@gewina.nl en overmaking van het inschrijfgeld naar giro 91341, t.n.v. GeWiNa, Deventer, o.v.v. Najaar 2002. Vooraanmelding is noodzakelijk om u een plaatsje te kunnen garanderen.

Locaties:

Delftstede, Phoenixstraat 66 Delft. Tel. +31(0)15.213.5571.

Legermuseum, Korte Geer 1 Tel. +31(0)15.2150.500

Bereikbaarheid:

Delftstede ligt op 8 minuten lopen van Station Delft. Een routebeschrijving vindt u op <http://www.delftzaalen.nl/zalen/delftstede/kaart.html>. Met de auto vanaf rijksweg 13 afslag Delft-Noord is het 5 minuten rijden. Onder het treinviaduct zijn veel parkeerplaatsen aanwezig. De wandeling van 10 minuten naar het Legermuseum is gezamenlijk.

XLII Congresso Nazionale della Società Italiana di Storia della Medicina
Bologna, 24-26 Ottobre 2002

Il convegno, organizzato in occasione del 2° Centenario della la Società Medica Chirurgica, verterà sui seguenti temi:

1. medicina e sanità pubblica
2. medicina e alimentazione
3. accademie e società medico-chirurgiche: ieri, oggi, domani

Una quarta sessione sarà dedicata alle "varia".

Per informazioni: Stefano Arieti, Dipartimento di Medicina e Sanità pubblica, Università di Bologna, Via S. Giacomo 12 - Bologna, tel. 051. 20.94.815, fax 051. 20.94.829, e-mail: stomedbo@alma.unibo.it

(overgenomen uit STUDIUM)

Wetenschappelijke en technische verzamelingen. Inventarisatie, beheer en valorisatie
Gent, 15 en 16 november 2002

Georganiseerd door de Stichting Industrieel en Wetenschappelijk Erfgoed, v.z.w. in samenwerking met het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen van de Universiteit Gent.

België was in de 19de eeuw een koploper inzake industrialisatie. Ook het wetenschappelijk onderzoek nam een hoge vlucht. Deze activiteiten creëerden een waardevol patrimonium waarvan de relictten vandaag zeer zeldzaam geworden zijn. We beschikken immers niet over een (nationaal) museum waarin met trots deze innovatieve periode weerspiegeld wordt.

Wanneer we over wetenschappelijke en technische verzamelingen spreken denken we meteen aan grote buitenlandse musea zoals Science Museum te Londen, Science and Industry te Manchester, het CNAM te Parijs, het Deutsches Museum te München, het Museum Boerhaave te Leiden of Teylers Museum te Haarlem. In Brussel was er in de 19de eeuw het Musée de l'Industrie dat in de jaren 1880 roemloos ten onder ging. Vandaag is er in Vlaanderen enkel het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen van de Gentse Rijksuniversiteit dat een goed beheerde en gevaloriseerde collectie bezit. Voorbeelden van belangrijke technische verzamelingen zijn deze van bv. het Museum voor Oudere Technieken te Grimbergen of het Museum voor Fotografie te Antwerpen, dat momenteel verbouwd wordt.

Talrijke verzamelingen in openbaar of in privé bezit leiden momenteel in ons land een verborgen bestaan. De meeste universiteiten voerden in de voorbije decennia geen bewuste verzamelpolitiek of dachten niet aan een universiteitsmuseum. Meestal bleef het conserveren van betekenisvolle afgedankte wetenschappelijke apparatuur afhankelijk van lokale initiatieven van geboeide werknemers. De oprichting van de UMAC (International Committee for University Museums & Collections) zal hierin verandering brengen. UMAC is een nieuwe afdeling van ICOM (International Council of Museums)

Vele rijkslaboratoria werden opgeruimd zonder dat er enige interesse was voor waardevol patrimonium. Hetzelfde geldt voor de collecties didactische apparaten in diverse onderwijsinstellingen. Daarnaast hadden ook talrijke bedrijven toonkasten of kleine museumruimten met pronkstukken uit hun productie- of exploitatieverleden, denken we maar aan Bell Telephone Co, Belgacom (voordien RTT), het Gasmuseum van Electrabel. Door de schaalvergroting in de bedrijfswereld verdween ook de band met het verleden met als gevolg dat de verzamelingen afgestoten werden of in een voorlopige stapelruimte terechtkwamen.

Talrijke rijke thematische verzamelingen treffen we aan bij privépersonen. We kennen schitterende verzamelingen rond bv. telegrafie en telecommunicatie, radio's, fotografie, microscopie, verlichtingstoestellen, landmetersuitrustingen, enz. Deze enthousiaste verzamelaars hebben vaak unieke stukken weten bij mekaar te brengen, vaak gered van de schroothoop, maar wellicht ook dikwijls duur betaald. Er is immers een druk verzamelcircuit met beurzen en veilingen ontstaan met als gevolg dat de meest onwaarschijnlijke prijzen voor bepaalde stukken betaald worden. Grote problemen ontstaan bij het overlijden van de verzamelaars: ofwel wordt alles opnieuw uiteengerukt en geveild, ofwel gaat het de schroothoop op. Meestal staan er geen instellingen of musea te trappelen om dergelijke verzamelingen over te nemen.

In de eerste plaats moeten we een overzicht krijgen van wie met wat bezig is, welke verzamelingen - zowel grote als kleine - bestaan en welke hun inhoud is. Daarnaast zijn er de toestellen die vandaag nog gebruikt worden, maar die morgen al kunnen afgedankt zijn: ook hier is het belangrijk te bepalen wat belangrijk is om

bewaard te worden. Tenslotte moeten deze verzamelingen ook beheerd worden, toestellen moeten onderhouden of gerestaureerd worden. Het SIWE-colloquium wil op dit vlak de mogelijkheden verkennen en conclusies formuleren die mede een impuls zullen zijn voor het uitstippelen van een aangepast beleid in de nabije toekomst.

Programma

Vrijdag 15 november 2002

- 9.00u. Ontvangst van de deelnemers
- 9.30u. Verwelkoming door Jos Uyttenhove, directeur van het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen
- 9.40u. André Cresens, voorzitter SIWE, *Wetenschappelijke en technische verzamelingen in België, een status quaestionis*

Historische achtergrond

- 10.00u. Steven de Clercq (Universiteit Utrecht), *Van rariteitenkabinetten tot wetenschappelijke musea, een historisch overzicht*
- 10.30u. André Cresens, *Het Musée de l'Industrie te Brussel in de 19de eeuw*

Probleemstelling

- 11.15u. Karel Van Camp (AWIE, Antwerpen), *De Van Heurck-verzamelingen te Antwerpen, een eeuw lang op dool*
- 11.45u. Fons Vanden Berghen (privé-verzameling telegrafie, Halle), *Ervaringen bij het aanleggen van een technische verzameling*

De aanpak

- 14.00u. Steven De Clercq (Universiteit Utrecht), *Wetenschappelijke collecties en deelcollecties in Nederland, de "Dutch Approach"*
- 14.30u. Johan David (Museum voor de Oudere Technieken, Grimbergen), *Praktijkvoorbeeld van inventarisatie van een technische verzameling*
- 15.15u. Patrick Van Den Nieuwenhof (Vrije Universiteit Brussel), *Archieven en de inventarisatie van wetenschappelijke verzamelingen*
- 16.15u. Jos Uyttenhove (Universiteit Gent), *Het Museum voor de Geschiedenis van de Wetenschappen te Gent, geleid bezoek aan de verzamelingen, de reserves en het restauratieatelier*

Zaterdag 16 november 2002

Uit de praktijk

- 9.30u. Arjen Kok (Instituut Collectie Nederland), *Het instituut Collectie Nederland, opdracht en werking. Inventarisatieprojecten in Nederland, methode en middelen*
- 10.00u. Patrick Storme (Hogeschool Antwerpen), *Conservatie, restauratie en bewaring van wetenschappelijke en technische apparatuur*
- 11.00u. Paneldiscussie: Het beleid inzake wetenschappelijke en technische verzamelingen in België, Vlaanderen, Wallonië en Brussel

Namiddag

- 13.00u. Geleid bezoek aan enkele verzamelingen (verplaatsing per autocar).

Het SIWE-Colloquium 2002 zal doorgaan op de Campus De Sterre van de Universiteit te Gent (België). De campus is gemakkelijk bereikbaar met het openbaar vervoer en is kort bij een afrit van de autosnelweg E40 gelegen.

Tijdens de middagpauze wordt telkens een broodjesmaaltijd voorzien. Op vrijdagavond zal voor de deelnemers die in Gent blijven een gezamenlijk avondmaal georganiseerd worden

Inschrijving: 60 euro per dag ofwel 100 euro voor 2 dagen (hierin zijn begrepen de congresmap, de syllabus die later verschijnt, middagmaal, koffie of frisdrank tijdens de pauze en de bus voor de bezoeken aan de verzamelingen). Overnachtingen en avondmaal zijn hier NIET inbegrepen

Mogelijkheid tot overnachten wordt voorzien. Deelnemers kunnen zich naar keuze inschrijven voor één of twee overnachtingen. Eén overnachting (éénpersoonskamer) kost ongeveer 60 euro. Meer info over de diverse formules inzake logiesmogelijkheden kan u krijgen op het SIWE-secretariaat.

Belangstellenden kunnen zich reeds aanmelden op het SIWE-secretariaat, Stapelhuisstraat 15 te 3000 Leuven (België), tel. en fax +32(0)16.58.43.42, E-mail info@siwe.be. Zij ontvangen dan automatisch alle nuttige inlichtingen. Nadere informatie zal ook via de website www.siwe.be kunnen opgevraagd worden.

Er zal tevens een postersessie ingericht worden. Informatie over bedreigde verzamelingen, inventarisatieprojecten, nieuwe initiatieven, conservatietechnieken, enz. zijn welkom. Deelnemers die een sessie voorbereiden kunnen zich nu al aanmelden op bovenstaand adres.

(overgenomen van de SIWE-website:
www.siwe.be)

Anuschka De Coster

*Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden
1999-2000 met aanvullingen*
*Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique
1999-2000 avec additions*

Om de inventarisatie van het lopend onderzoek up to date te houden doen we beroep op uw medewerking. Alle bibliografische referenties zijn welkom bij

A. De Coster

Universiteit Gent

Vakgroep Nieuwe Geschiedenis

Blandijnberg 2, B-9000 Gent

Tel. +32 9/264 41 00, Fax. +32 9/264 41 75

Email: Anuschka.DeCoster@rug.ac.be

ALGEMEEN

1. Biller, Peter & Dobson, Barrie (ed.), *The medieval Church: Universities, Heresy and the religious life. Essays in honour of Gordon Leff*, Suffolk, Ecclesiastica History Society, 1999.
2. Cessario, Romanus, *Le Thomisme et les thomistes*, Paris, ed. du Cerf, 1999. (vertaald uit het Engels door Simone Wyn Griffith-Mester)
3. Hammerstein, Notker, *Res publica litteraria : ausgewählte Aufsätze zur frühneuzeitlichen Bildungs-, Wissenschafts- und Universitätsgeschichte*, Berlin, 2000.
4. Kintzinger, Martin, 'Studens artium, rector parochiae und magister scholarum im Reich des 15. Jahrhunderts. Studium und Versorgungschancen der Artisten zwischen Kirche und Gesellschaft', *Zeitschrift für Historische Forschung*, 26, 1999, pp.1-41.
5. Lines, David (ed.), *Science and Universities of Early Modern Europe: Teaching, specialization, professionalization*, themanummer van *Early Science and Medicine. A Journal for the Study of Science, Technology and Medicine in the pre-modern Period*, 6, 2001, 4.
6. Maclean, Ian, *Logic, Signs and Nature in the Renaissance: The Case of Learned Medicine*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001.

7. McCoog, Thomas M. S. J., *A Guide to Jesuit Archives*, Roma, IHSI, 2001 (Subsidia ad Historiam S.J., 12).
8. Ridder-Symoens, H. de, *Nieuwe wijn in oude zakken, of toch niet? De Bolognaverklaring in historisch perspectief*, Amsterdam, Vrije Universiteit Boekhandel/ Uitgeverij Amsterdam, 2002. ISBN 90-5383-810-4.
(Afscheidsrede van Hilde de Ridder-Symoens die in verkorte vorm aan de Vrije Universiteit Amsterdam is uitgesproken op 27 september 2001.)
9. Ridder-Symoens, H. de, 'Universitaire iconografie: braakland', *Kunstlicht*, 23, 2002, 1-2, pp.41-45.
10. Soetermeer, F., *Livres et juristes au moyen âge*, Keip, Goldbach, 1999. (Bibliotheca eruditorum, Internationale Bibliothek der Wissenschaften, 26).
11. Vanden Broecke, Steven, 'An astronomical and Astrological commentary on an unknown horoscope by Johannes Kepler, 1619', *Lias*, 27, 2000, 2, pp.197-206.

ALGEMEEN NEDERLANDEN

12. 'Bibliografische Nota's', *Scientiarum Historia*, 27, 2001, 1, pp.93-128.
13. *Reformation and Scholasticism*, themanummer van *Nederlands archief voor Kerkgeschiedenis*, 81, 2001, 3.
14. 'Voorouders van de wiskundige Simon Stevin te Veurne', *Vlaamse Stam*, 4-5, 2002, 178-199.
15. Ariëns Kappers, C. U., *Reiziger in breinen. Herinneringen van een hersenonderzoeker*, Kolfshoten, F. van, (ed., Amsterdam-Antwerpen, L.J. Veen, 2001. ISBN 90-204-5703-9.
16. Balen, Barbara Maria van, *Vrouwen in de wetenschappelijke arena : sociale sluiting in de universiteit*, Amsterdam, Het Spinhuis, 2001.
(Proefschrift Universiteit van Amsterdam / Dissertation at the University of Amsterdam.)
17. Blom, Sarah, 'Onderwijs en wetenschappelijke vorming', Fokkema, Douwe & Grijsenhou, Frans, *Rekenschap 1650-2000*, Den Haag, Sdu, 2001, pp.201-231.

(Nederlandse cultuur in Europese context , 5)

18. Eijk, I. van, *Voorhoede van een andere tijd. Bloei en teloorgang van Studenten Sociëteit Olofspoort*, Amsterdam-Antwerpen, Contact, 2001.
19. Eyckmans, L., 'De evolutie van het onderwijs aan het Instituut voor Tropische Geneeskunde ', *Mededelingen van de zittingen van de Koninklijke Academie voor Overzeese wetenschappen. n.r. // Bulletin des séances de l'Académie Royale des sciences d'outremer. n.s.* 3, 1988, pp.519-523.
20. Gerding, Michiel, 'Vijftig jaar NAHI. Een halve eeuw agronomisch historisch onderzoek', Kooij, Pim (ed.), *De actualiteit van agrarische geschiedenis*, Groningen, Nederlands Agronomisch Historisch Instituut, 2000, pp.99-117. ISBN 90-367-1329-3. (Historia agriculturae, 30)
21. Halleux, Robert, Vandersmissen, Jan, Despy-Meyer, Andrée & Vanpaemel, Geert (onder de wetenschappelijke leiding van), *Geschiedenis van de wetenschappen in België 1815-2000*, Brussel, La renaissance du Livre en Dexia, 2001, 2 vols.
Bevat zeer veel gegevens over professoren enz.
specifiek over universiteiten:
- Deelstra, Hendrik, "De scheikunde aan de universiteiten en hogescholen", dl 1, blz. 159-178.
- Despy-Meyer, Andrée, "Instellingen en netwerken", dl 2, blz. 57-70.
22. Hees, P. van , 'Diachroniek "Wetenschappelijke Tijdingen" 1963-2000', *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, 60, 2001, 4, pp.17-24.
23. Kerkhofs, Jan, 'Les Universités catholiques de Belgique et des Pays-Bas depuis 1945', in: Hurtubise, Pierre (éd.), *Université, Eglise, Culture. D'un paradigme à un autre L'Université catholique aujourd'hui. Actes du premier symposium (Université Saint-Paul, Ottawa 20-23 avril 1999)*, Paris, Centre de coordination de la recherche, FIUC, 2001, pp.85-126, ISBN 2-911048-13-X.
24. Leemans, G., 'Diachroniek "Wetenschappelijke Tijdingen" 1935-1963', *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, 60, 2001, 4, pp.7-16.
25. Roegiers, Jan, 'Revolutie in de seminaries. De priesteropleiding voor seculieren in de Zuidelijke Nederlanden 1780-1830', *Trajecta*, 9, 2000, 2, pp.112-133.

26. Schiltz, V., 'Bibliografie Wetenschappelijke Tijdingen 1935-2000', *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, 60, 2001, 4, pp.25-134.
27. Steeno, Omer P., *Eduard Arning (1855-1936). Leben und Leporaforschung eines Grossen Dermatologen*, Hamburg, 2002. ISBN 3-931766-26-8. (Folia Dermatologica, 1)
Duitse vertaling van: "Eduard Arning: de arts die de lepradiagnose stelde bij Pater Damiaan" (s.l., s.n., 2000).
28. Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.

AMSTERDAM

29. Davids, K., 'Amsterdam as a centre of learning in the Dutch Golden Age, c. 1580-1700', O'Brien, P. (ed.), *Urban Achievement in Early Modern Europe. Golden Ages in Antwerp, Amsterdam and London*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001, pp.305-325. ISBN 0-521-59408-1.
30. Jacobs, J. Y. H. A., 'Professor dr. Jan Groot (1908-1994). Portret van een gedreven theoloog in tropenjaren', *Trajecta*, 9, 2000, 2, pp.168-190.
31. Knechtmans, P. J., 'Het elan van de hoofdstedelijke universiteit. De Universiteit van Amsterdam', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.
32. Maas, A. J. P., *Atomisme en individualisme : de Amsterdamse natuurkunde tussen 1877 en 1940*, Hilversum, Verloren, 2001. ISBN 90-6550-678-0.
(Proefschrift Universiteit van Amsterdam)
33. Mooij, Annet, *Doctors of Amsterdam. Patient Care, Medical Training and Research (1650-2000)* University of Chicago Press, 2001, ISBN 90 5356 470 5 / 90 5356 495 0.
34. Rozemond, F., 'Voor beide een zegen. Het contract tussen de gereformeerde kerken en de Vrije Universiteit van 1908', in: Gelderen, J. van, Riet, A. van 't & Rozemond, F. (ed.), *Cruut-hof. Opstellen voor Kees de Kruijter (archivaris en actuaris van de Generale synode van de gereformeerde kerken in Nederland)*, Kampen, Kok, 2001. ISBN 90-435-0414-9.

35. Wingens, Marc, 'De VU en Amsterdam, 1880-1945', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.

ANTWERPEN

36. De Borchgrave, Christian, *Eerst Vlaanderen voor Christus. De pioniersstijd van het Ruusbroecgenootschap*, Averbode, Altioria, 2001.

BRUSSEL

37. Daled, Pierre F., *Spiritualisme et matérialisme au XIXe siècle: l'Université de Bruxelles et la religion*, Bruxelles, ULB Bruxelles, 1998. (Spiritualités et pensées libres).

DELFT

38. Caljé, P., 'Proximity without propinquity? De verschuivende relatie tussen de stad Delft en het polytechnisch onderwijs in de negentiende en twintigste eeuw', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.

DOLE

39. Theurot, Jacky, 'Anselme et le monde de la "chicane" du savoir et son usage "rien trop". Louis de Marenches', *Cahiers Dolois*, 13, 1997, pp.27-46.

DOUAI

40. Mocq, Jean-Marie, 'La Faculté de Médecine de Douai et les écoles de chirurgie des origines à la Révolution', *Histoire des sciences médicales*, 31, 1997, 2, pp.113-121.

FRANEKER

41. Bots, Hans & Visser, Rob, 'Correspondance, 1785-1787, de Petrus Camper (1722-1789) et son fils Adriaan Gilles Camper (1759-1820)', themanummer van *Lias. Sources and documents relating to the early modern history of ideas*, 28, 2001, 3-304.

Petrus Camper was professor Filosofie aan de Universiteit van Franeker. Zijn zoon A. G. Camper was student te Franeker. (introduction et lettres I-CXXII).

42. Stein, R., 'Hoe Fries was Franeker? Verkennend onderzoek naar de betekenis van de Franeker Akademie', in Bremmer jr., R. H., Jansma, L. G. & Visser, P. (ed.), *Speculum Frisicum. Stúdsjes oanboan oan Philippus H. Breuker*, Leeuwarden, Fryske Akademy, 2001, pp.157-171. ISBN 90-6171-928-3.

GENT

43. Backer, J. De, 'Pioniers van de radiologie en radiotherapie in Gent', *Geschiedenis der Geneeskunde*, 8, 2002, 2, pp.72-85.
44. Dorikens, Maurice, *Joseph Plateau, 1801-1883. Leven tussen Kunst en Wetenschap*. Provincie Oost-Vlaanderen, 2001.
45. Goossens, N., 'Lodewijk en Bertha De Vriese', *Ghendtsche Tydinghen*, 29, 2000, 3, pp.157-162.
Bertha De Vriese: eerste vrouw afgestudeerd in geneeskunde te Gent.
46. Vanderick, Frans X., *De faculteit Geneeskunde te Butare Rwanda. Eerste kwarteeuw 1963-1988. Belevenissen en beschouwingen*, Brugge, Tiger Publishing Systems, 2001.
Frans Vanderickx (1911-) was de eerste decaan van de Université Nationale du Rwanda à Butare.
47. Violante, Cinzio, *La fine della "grande illusione". Uno storico europeo tra guerra e dopoguerra, Henri Pirenne (1914-1923). Per una rilettura della Histoire de l'Europe*, Bologna, Il Mulino, 1997. (Annali dell'istituto storico italo-germanico. Monografia, 31).

GRONINGEN

48. Klooster, Rienk, *Groninger godgeleerdheid in Friesland, 1830-1872*, Leeuwarden, Fryske Akademy, 2001. ISBN 90 6171 913 5.
49. Smit, Franck, 'Stad en toga. De Groningse universiteit en de regio', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.

50. Wilde, Inge de (geannoteerd en van inleiding voorzien door), *Liebes Fraulein Schiemann. Brieven van Jantina Tammes aan Elisabeth Schiemann 1921-1934*, Groningen, Universiteitsbibliotheek, 2002. ISBN 90 367 1542 3.
Erfelijkheidsdeskundigen.
JT (1871-1947): eerste vrouwelijke (buitengewoon) hoogleraar aan de Groningse Universiteit
ES (1881-1972): studente en docente te Berlijn.

LEEWARDEN

zie nr.48

LEIDEN

51. *Inventaris van het archief van de Afdeling Ruimtelijk Beleid, Bouw- en Materiële Zaken, de Afdeling Boekhouding, het Bureau Inlichtingen & Inschrijvingen, de Afdeling Personeelszaken van het Bureau College van Curatoren van de Universiteit Leiden 1910-1953*, Winschoten, Centrale Archief Selectiedienst, 2000. (CAS-inventaris, 366).
52. *Inventaris van het archief van de Dienstcommissie van de Rijksuniversiteit Leiden 1987-1993*, Winschoten, Centrale Archief Selectiedienst, 2000. (CAS-inventaris, 380).
53. *Inventaris van het archief van de Leidse Studenten Bond 1963-1989*, Winschoten, Centrale Archief Selectiedienst, 2000. (CAS-inventaris , 383).
54. *Inventaris van het archief van de Rector Magnificus en de Senaat van de Rijksuniversiteit Leiden 1875-1972*, Winschoten, Centrale Archief Selectiedienst, 2000. (CAS-inventaris, 365).
55. *Inventaris van het archief van de Stichting Pro Civitate Academica Lugduno Batava en taakopvolgers van de Rijksuniversiteit Leiden 1945-1972*, Winschoten, Centrale Archief Selectiedienst , 2000. (CAS-inventaris, 379).
56. *Inventaris van het archief van het Leids Academisch Kunstcentrum van de Rijksuniversiteit Leiden 1964-1978*, Winschoten, Centrale Archief Selectiedienst, 2000. (CAS-inventaris, 382).

57. Van de Sandt, M. A. J. & Onderdenwijngaard, H. J. G., 'The Library of Dr. Alexander van de Sandt (Xanten, 1663-1721)', *Lias*, 27, 2000, 1, pp.3-94.
58. Kylstra, A. D., *De Leidse oudgermanist Jan de Vries in de ogen van de bezetter*, Roden, A.D. Kylstra, 2001. ISBN 90-9014697-0.
59. Maas, L. H., *Pro Patria. Werken, leven en sterven van de literatuurbistoricus Gerrit Kalff (1856-1923)*, Hilversum, Verloren, 1998. (Publicaties van de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen Erasmus Universiteit Rotterdam, 28)
Hoogleraar Nederlandse Letterkunde te Utrecht en Leiden.
60. Otterspeer, Willem, 'The University of Leiden – an eclectic Institution', in: Lines, David (ed.), *Science and Universities of Early Modern Europe: Teaching, specialization, professionalization*, themanummer van *Early Science and Medicine. A Journal for the Study of Science, Technology and Medicine in the pre-modern Period*, 6, 2001, 4, 324-333.
(gebaseerd op materiaal van het boek van dezelfde auteur: Het bolwerk van de vrijheid, Amsterdam 2000)
61. Verbaan, Eddy, 'Jan Janszoon Orlers schetst Leiden. Illustraties in de vroege stadsbeschrijvingen', *De zeventiende eeuw*, 17, 2001, 3, pp.131-168.
Over de universiteit: pp.143-146.

LEUVEN & LOUVAIN-LA-NEUVE

62. Depaepe, Marc, 'Vijfentwintig jaar Faculteit der Psychologische en Pedagogische Wetenschappen aan de KULeuven: uitgangspunten voor historisch onderzoek', *Leuven Bulletin LAPP*, 41, 1992, 2, pp.87-137.
63. Drèze, Ch., 'André Vésale et "De humani corporis fabrica libri septem"', *Louvain médical*, 117, 1998, 6, pp.272-277.
64. Euckmans, Karel, 'Herseltse studenten aan de Leuvense Universiteit van 1425 tot 1797.', *Het Neteland: driemaandelijks tijdschrift voor geschiedenis, familie- en heemkunde (Westmeerbeek)*, 25, 1998, 2, pp.42-57.
65. Huybens, Gilbert, 'Muziek aan de Leuvense Alma Mater in de 15de eeuw. Het onderricht en een 12de eeuwse muziektraktat. Een eerste verkenning', in: Bessemans, Lutgarde, Honoré, Inès, Smeyers, Maurits, Vandekerckhove, Veronique & Uytven, Raymond van (red.), *Leven te Leuven in de late*

Middeleeuwen. Tentoonstellingscatalogus. Stedelijk museum Vander Kelen-Mertens (19 september - 6 december 1998), Leuven, Peeters, 1998, pp.109-112.

66. Kenis, Leo, 'De theologische faculteit te Leuven in de negentiende eeuw. Een overzicht van haar ontwikkeling en haar relatie met de priesteropleiding in Nederland', *Trajecta*, 9, 2000, 2, pp.206-227.
67. Nelissen, Marc, 'Les Pays-Bas espagnols et autrichiens. Notaires de l'Ancienne Université de Louvain. - De Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden. Notarissen aan de oude Universiteit', in: Bruneel, Claude, Godding, Philippe & Stevens, Fred, *Le notariat en Belgique - Het notariaat in België van de Middeleeuwen tot heden*, Brussel, Gemeentekrediet, 1998, pp.147-148.
68. Quaghebeur, Toon, 'Posttridentijnse benoemingsprocedures voor pastoors in het aartsbisdom Mechelen 1586-1786', *Trajecta*, 9, 2000, 4, pp.350-369.
§ 6. "De universitaire benoemingsprocedure van pastoors" (pp.364-367).
69. Verheyen, Ann, 'Onderwijs en opleiding in de 15de eeuw te Leuven.' in: Bessemans, Lutgarde, Honoré, Inès, Smeyers, Maurits, Vandekerckhove, Veronique & Van Uyten, Raymond (red.), *Leven te Leuven in de late Middeleeuwen. Tentoonstellingscatalogus Stedelijk Museum Vander Kelen-Mertens (19 september - 6 december 1998)*, Leuven, Peeters, 1998, pp.113-126.

LILLE

70. Guignet, Philippe, 'Un temps fort de la vie collective de l'Université de Lille: le discours de Gaston Berger au Congrès national des sociétés savantes de 1955', *Revue du Nord*, 83, 2001, 341, pp.577-585.
71. Vandenbussche, R. (ed.), *1896-1996: cent ans d'université lilloise: actes du colloque organisé à Lille, les 6 et 7 décembre 1996*, Villeneuve d'Ascq, Centre d'histoire de l'Europe du Nord-Ouest/ Université de Lille III, 2000.

LUIK

72. De Bont, Raf, "'Onbeschaamde geleerden hebben naaktheid betast". Het vertoog over genialiteit, waanzin en degeneratie in België omstreeks 1900', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden*, 117, 2002, 1, pp.46-76.
o.a. over Xavier Francotte, psychiater en docent te Luik.

MAASTRICHT

73. Klijn, A., *Onze man uit Maastricht. Sjeng Tans, 1912-1993. Een biografie*, Nijmegen, SUN, 2001. ISBN 90-5875-131-7.

NIJMEGEN

74. Amberg F.K. & Post, M., *Van preek tot porno. De ontwikkeling van het Nijmeegs Universiteitsblad 1951-1968*, Nijmegen, Valkhof, 2001. ISBN 90 5625 096 5. (KDSC Scripta, 13).
75. Braber, J., 'De invloed van universiteit op stad [is] wel zoo gewichtig als omgekeerd'. Nijmegen en de Katholieke Universiteit in 1923', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.

UTRECHT

76. Dorsman, I., 'De stad Utrecht en de dreigende opheffing van haar Academie in 1849', in: Theunissen, Bert (ed.), *De universiteit en de stad 1800-2000*, themanummer van *Gewina*, 24, 2001. ISBN 90-5235-254-6.
77. Dorsman, Leen & Bouwman, Bertine. Bibliografie van de Geschiedenis van de Universiteit Utrecht. Te vinden op de webpagina van de Utrechtse universiteitsbibliotheek: www.library.uu.nl, onder 'Gegevensbestanden'
78. Groot, A. de & Jong, O. J. de (ed.), *Vier eeuwen theologie in Utrecht. Bijdragen tot de geschiedenis van de theologische faculteit aan de Universiteit Utrecht*, Zoetermeer, Meinema, 2001. ISBN 90-211-3843-3.
79. Pollmann, Judith, *Religious choice in the Dutch Republic. The reformation of Arnoldus Buchelius (1565-1641)*, Manchester-New York, Manchester University Press, 1999. (Studies in Early Modern European History).
zie ook nr.59

WARMOND

80. Clemens, Theo & Jacobs, Jan, 'Bouwstenen voor de geschiedenis van een seminarie: Warmond 1799-1967', *Trajecta*, 9, 2000, 2, pp. 97-111.

81. Haan, Peter De, 'Wetenschap en praktische vorming in de Warmondse studentenvereniging Paulus en het studententijdschrift Cassiciacum', *Trajecta*, 9, 2000, 2, pp.191-205.
zie ook nr.30

INTERNATIONAAL

(kijk ook onder de titel "Algemeen", zie ook nrs. 27, 46, 50, 79)

82. Bracke, Wouter, 'Giusto Lipsio e Fulvio Orsini', *Bulletin van het Belgisch Historisch Instituut te Rome*, 58, 1998, pp.81-96.
83. Dokter, H. J., Verhage, F. & Binneveld, J. M. W., *Een onbelicht verleden. De tewerkstelling van medische studenten in nazi-Duitsland (1943-1945)*, Assen, Van Gorcum, 2001. ISBN 90-232-3590-8.
84. Fagel, R. P., 'Les gens des Pays-Bas en France au temps de la Renaissance 1480-1560', *Revue du Nord*, 82, 2000, pp.681-722.
Dit gaat ook over studenten.
85. Frijhoff, Willem, 'Gelovig of geletterd? Nederlands-Hongaarse betrekkingen in de Republiek der Letteren van de 16e tot de 19e eeuw', *Mikes International. Hungarian Periodical for Art, Literature and Science*, 1, 2001, 1, pp.24-34.
Electronisch tijdschrift: www.federation.org/mikes_int.html.
86. Papy, Jan, 'La profecía de Lipsio sobre el Nuevo Mundo y el desarrollo de una identidad "americana" en la Universidad de Lima', González González, Enrique & Pérez Puente, Leticia (eds.), *Colegios y Universidades II: Del antiguo régimen al liberalismo*, México, Universidad Nacional Autónoma de México, 2001, pp.255-271. ISBN 968-36-9302-4.
Een Engelse vertaling is onmiddellijk na de Spaanse tekst opgenomen:
Jan Papy, Lipsius' Prophecy on the New World and the Development of an 'American' Identity at the University of Lima, pp. 272-283.
87. Truman, R. W., 'Justus Lipsius, Arias Montano and Pedro Ximenes', *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome - Bulletin van het Belgisch Historisch Instituut te Rome*, 68, 1998, pp.345-366.

Ledenlijsten
Listes des membres

Lijst leden Werkgroep Universiteitsgeschiedenis

Wijzigingen

Brabers, dr. J.B.A.M.

Dienstadres: Faculteit der Letteren KUN, Erasmusplein 1 (k 10.24), Postbus 9103, 6500 HD Nijmegen, tel +31 (0)24.361.10.67, e-mail: j.brabers@let.kun.nl

Miert, Drs. Dirk K.W. van

Dienstadres: Universiteit van Amsterdam, afd. Neolatin, Spuistraat 134, k. 402, NL-1012 VB Amsterdam, tel. 020/525 47 32, e-mail dirk.van.miert@hum.uva.nl, <http://www.hum.uva.nl/klassieken/> - Huisadres: Schelluinenstraat 73, NL-1107 JG Amsterdam Z.-O., tel. 020/697 07 30

Tervoort, dr. A.L.

Dienstadres: Historische Commissie, Dienst Communicatie, VU, De Boelelaan 1091 (gebouw BelleVue; kamer 1H-67), 1081 HV Amsterdam.

EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
KUB-Tilburg	Katholieke Universiteit Brabant (Tilburg)
KUN	Katholieke Universiteit Nijmegen
LUW	Landbouw Universiteit Wageningen
UM	Universiteit Maastricht
RUG-Groningen	Rijksuniversiteit Groningen
UL	Universiteit Leiden
TUD	Technische Universiteit Delft
TUE	Technische Universiteit Eindhoven
TUT	Technische Universiteit Twente (Enschede)
UU	Universiteit Utrecht
UvA	Universiteit van Amsterdam
VU	Vrije Universiteit (Amsterdam)
FPMs	Faculté Polytechnique de Mons
FuCam	Facultés Universitaires Catholiques de Mons
FUNDP	Facultés Universitaires Notre-Dame de la Paix (Namur)
FUSAGx	Faculté Universitaire des Sciences Agronomiques de Gembloux
FUSL	Facultés Universitaires Saint-Louis (Bruxelles)
FUTPB	Faculté Universitaire de Théologie Protestante de Bruxelles
UCL	Université Catholique de Louvain
ULB	Université Libre de Bruxelles
ULg	Université de Liège
UMH	Université de Mons-Hainaut
KUB-Brussel	Katholieke Universiteit Brussel
KULAK	Katholieke Universiteit Leuven Afdeling Kortrijk
K.U.Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LUC	Limburgs Universitair Centrum (Diepenbeek)
RUCA	Universitair Centrum Antwerpen
RUG-Gent	Universiteit Gent
UFSIA	Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius Antwerpen
UIA	Universitaire Instelling Antwerpen
VUB	Vrije Universiteit Brussel

Inhoud / Table des matières

Woord vooraf / Avant-propos

Verenigingsnieuws / Communications des associations

Mededelingen / Communications

Onderzoeksprojecten / Projets de recherche

Nieuwe publicaties / Publications récentes

Lezingen en congressen / Conférences et congrès

Bibliografisch overzicht universiteitsgeschiedenis der Nederlanden
Bibliographie de l'histoire des universités aux Pays-Bas et en Belgique

Ledenlijsten / Listes des membres